

Collectie G.P. Mulder.

Map 71.

Inhoud:

Voorbericht:		blz. 1.
Hoofdstuk 1:	De oorsprong.	blz. 3.
Hoofdstuk 2:	De familie Van Terwisga.	blz. 9.
Hoofdstuk 3:	Het erfgoed van de Terwisga's.	blz. 30.
Hoofdstuk 4:	De toestand in 1698.	blz. 35.
Hoofdstuk 5:	De ontwikkeling na 1698.	blz. 49.
Hoofdstuk 6:	De ontwikkeling na 1728.	blz. 71.
Hoofdstuk 7:	De ontwikkeling na 1753.	blz. 83.
Hoofdstuk 8:	Enkele genealogische fragmenten.	blz. 96.
	A. Terwisga.	
	B. Barels.	
	C. Hubbelink.	
	D. Frankena.	
	E. Van Heloma.	
	F. Ketel.	
	G. Mezeroy.	
	H. willinge.	
	I. Van Loon.	
	J. Lunsingh.	

Bronnen en literatuur: Blz. 108.

Collectie G.P. Mulder.

Map 71.

Inhoud:

Voorbericht: blz. 1.

Hoofdstuk 1: De oorsprong. blz. 3.

Hoofdstuk 2: De familie Van Terwisga. blz. 9.

Hoofdstuk 3: Het erfgoed van de Terwisga's. blz. 30.

Hoofdstuk 4: De toestand in 1698. blz. 35.

De geschiedenis van het oude "Land" *Stellingwerf* vóór de aansluiting bij Friesland omstreeks 1500 is - ondanks het door (nu) Dr. T.H. Oosterwijk in 1952 gepubliceerde werk *De Vrije Natie der Stellingwerven* - een nog bijna niet door historici aangeraakt onderwerp gebleven. Het weinige, dat er op dit gebied is gedaan, komt grotendeels voor rekening van enkele sociografen, die bij hun studies ook enige aandacht schonken aan de historie, maar voor wie dit aspect uit de aard der zaak slechts een noodzakelijke bijkomstigheid was - met alle gevolgen van dien.

Wij noemen in dit verband o.a. Dr. B. Oosten: *Een Veenpolderbevolking* (Diss. Amsterd., 1947), Dr. J.J. Spahr van der Hoek, in diverse tijdschriftartikelen (It Beaken), en o.a. in zijn bijdrage tot *Studia Frisica*. In Memoriam Prof. Dr. K. Fokkema, getiteld: *By de Kinder Om* (Fryske Akademy Nr. 332, 1969), en Dr. K. Bouwer: *Cultuurlandschapsvormen aan de Westzijde van het Drents Plateau* (Diss. Gron., 1970). Hieraan moet nog worden toegevoegd het in 1972 verschenen boek *Oldeberkoop*, onder redactie van K. Bosje en Dr. J.J. Spahr van der Hoek, uitgegeven als jubileums-geschenk aan zijn leden door de Coöp. Voorschot- en Spaarbank te Oldeberkoop, ter gelegenheid van het 70-jarig bestaan dezer instelling, en als Nr. 411 opgenomen in de uitgaven van de Fryske Akademy, in de *Wâldri-ge* als Nr. 18, in de *Rige Doarpsskiednissen* als Nr. 4.

Vooraf de verschijning van dit laatste werk, en meer in het bijzonder Hoofdstuk III daarvan, dat handelt over het grondbezit in Oldeberkoop, heeft ons ertoe gebracht uitvoering te geven aan een reeds lang gekoesterd plan, om een zo volledig mogelijk overzicht samen te stellen van hetgeen er zoal bekend is geworden van de familie *Van Terwisga* in Ooststellingwerf, en wat er in de loop der eeuwen na 1500 is gebeurd met hun oude familie-bezit in die gemeente. Aangezien de meeste van die bezittingen omstreeks 1600 geconcentreerd waren in en om Oldeberkoop, zal het onderhavige werk op veel punten aanvullingen en, waar nodig, ook correcties, leveren op het voornoemde werk.

In een tweetal opstellen in *De Nieuwe Ooststellingwerver* (17-6-1971 en 6-7-1972), alsmede in publikaties in *Driemaandelijkse Bladen*, officieel orgaan van het Nedersaksisch Instituut van de Rijksuniversiteit van Groningen (1972/1; blz. 23-38; 1972/4; blz. 186), waarin wij o.a. uitvoerig

hebben behandeld de ontwikkeling van het Grootgrondbezit in Ooststellingwerf in de 17de en 18de eeuw, hebben wij ook over het bezit van de familie *Terwisga* reeds enkele mededelingen gedaan, doch er bleven nog te veel onbeantwoorde vragen over, en veel kon slechts veronderstellenderwijs worden geschreven, zodat verder onderzoek noodzakelijk was.

Het resultaat van dat werk ligt thans vóór U. Doordat het bovenvermelde boek over Oldeberkoop op vele punten onvolledig en hier en daar onnauwkeurig is in historisch opzicht, leek het ons gewenst het resultaat thans te publiceren, in de hoop dat er in ons werk voldoende stof aanwezig is, om er bij het schrijven van een volledige geschiedenis van Ooststellingwerf gebruik van te kunnen maken.

Bij de voorbereiding en bij onze onderzoekingen voor dit werk mochten wij van zeer velen medewerking en hulp ontvangen, waarvoor wij onze welgemeende dank uitspreken. Het is ondoenlijk hen allen hier bij name te noemen, doch enkelen mogen niet onvermeld blijven. In de allereerste plaats gaat onze grote dankbaarheid uit naar het Nedersaksisch Instituut der RU te Groningen, met name de heren R.A. Ebeling en G.W. Nanninga, zonder wier hulp het ons niet zou zijn gelukt de nodige gegevens te verzamelen. Veel belangrijke gegevens op genealogisch gebied mochten wij verder ontvangen van de heren A. de Vries te Dronrijp en Ir. G.L. Meesters te Utrecht voor de families Van Terwisga en Frankena, en van de heer Mr. B. van Haersma Buma voor de familie Van Heloma. Onze dank gaat hierbij tevens uit naar de heer en mevrouw A. van Terwisga-Bouma te Diepenveen, die het resultaat van hun jarenlange arbeid aan de genealogie van hun familie tot onze beschikking stelden en naar de heer en mevrouw P.H. van Terwisga te Doetichem.

Het uitgeven van een werk als het onderhavige is uiteraard een kostbare zaak, en het is ons dan ook een behoefte hierbij onze grote erkentelijkheid te betuigen jegens een aantal leden van de families Van Terwisga en Willinge Prins voor hun daadwerkelijke steun.

Moge het resultaat van ons werk hun hoge verwachtingen niet al te zeer beschamen.

Naarden, december 1973

G.P. Mulder

De oorsprong

Wanneer omstreeks 1550 de naam *Terwische*¹⁾ voor het eerst in de geschreven geschiedenis opduikt als die van een vooraanstaand geslacht van grondbezitters en regenten²⁾, maakt Stellingwerf reeds zo'n 50 jaar deel uit van Friesland, terwijl het daarvoor reeds meer dan 3 eeuwen een min of meer zelfstandig bestaan heeft gevoerd. Men mag immers de afscheiding van dit gebied tussen Kuinder en Linde van Drente, d.w.z. van de heerschappij van de bisschoppen van Utrecht, met Gosses³⁾ wel omstreeks het midden van de 13de eeuw plaatsen. Er is over de geschiedenis dezer eeuwen helaas slechts weinig met zekerheid bekend, zodat wij hier zullen volstaan met te verwijzen naar het - thans wel enigszins verouderde - werk van (nu) Dr. T.H. Oosterwijk⁴⁾. Op welk een bedenkelijk laag peil de studie van de Stellingwerfse geschiedenis staat, wordt het best geïllustreerd door hetgeen over dit onderwerp in de *Encyclopedie van Friesland*⁵⁾ aan de belangstellende lezer wordt geboden.

Bij alle onzekerheden over het onderwerp zijn er toch ook wel enige zekerheden, en één daarvan is het feit, dat het oude Stellingwerf geen eigen adel heeft gekend en dat er op haar gebied ook nooit steden zijn ontstaan. De enkele adellijke families, die wij er later toch tegenkomen, zoals b.v. de families *Lycklama à Nijeholt* en Van Heloma, komen alle van buiten af.

Van de bestuursvorm van het oude, onafhankelijke Stellingwerf kan slechts in algemene termen iets gezegd worden. Hoe één en ander precies in elkaar zat, blijft een vraag, die men alleen met gissingen en vermoedens kan beantwoorden. Dat het land *Stellingen* heeft gekend - waarschijnlijk een drietal voor het gehele land - die uit en door de boerenbevolking, de z.g. *g e m e e n e m e e n t e*, werden gekozen, en die gezamenlijk bestuur en rechtspraak uitoefenden, mag men, gezien de naam voor het land, wel als vaststaand aannemen. Daarbij moet men echter wel bedenken, dat met de inlijving bij Friesland, ook deze Stellingen verdwenen, om plaats te maken voor de Friese grietmannen. De titel *Stelling*, die wij nog tot ver in de 18de eeuw overal in de Stellingwerven tegenkomen⁶⁾, betekende niet veel meer dan *Dorprechter*.

De afwezigheid van instellingen zoals de adel, betekende dat grootgrondbezit, zoals wij dat elders vinden, en dat later ook in Stellingwerf voorkomt, een onbekend verschijnsel was. De bevolking leefde in kleine, zeer gesloten agrarische gemeenschappen, waarin de leden, de boeren, de meeste gronden, vooral de hooi- en weidelanden, maar ook de woeste heidevelden en de venen, gemeenschappelijk bezaten, en waar alleen in en rondom de bevolkingscentra de boeren hun eigen bedrijf hadden, en op die plaatsen, waar essen waren, ook ieder hun eigen akkers bouwland. Omtrent de tijd, waarin deze centra werden gesticht, bestaat maar weinig zekerheid, al kan hier en daar uit de resultaten van oudheidkundig en bodemonderzoek wel worden opgemaakt, dat de essen bij sommige dorpen zo omstreeks de 11de eeuw zijn aangelegd, d.w.z. dat toen met de aanleg een begin werd gemaakt. En deze essen waren ongetwijfeld de eerste in cultuur gebrachte gronden⁷⁾.

Wij zouden misschien enig meer houvast hebben, als wij meer wisten omtrent de stichtingstijd der Stellingwerfse parochies. Maar die is slechts van enkele bekend, o.a. van *Holtpade*, dat in 1204 als "Holenpathe juxta Liennam", met instemming van Hermannus, pastoor van Steenwijk, van de bisschop van Utrecht, Theodoricus, toestemming verkreeg om een eigen kerk te bouwen, met het recht van uitdeling der sacramenten, behoudens enige rechten der moederkerk van Steenwijk⁸⁾. Van de parochie Appelsche is geen stichtingsdatum bekend, en ofschoon Dr. Oosterwijk meent het vroegere romaanse kerkje in *Terwische* in de 12de eeuw te mogen dateren⁹⁾, geloven wij niet dat die veronderstelling waar te maken is. Maar het is wel zeker, dat Appelsche in 1328 één van de 12 parochies was, die zich vlak daarvóór hadden afgescheiden van Drente, en zich bij Stellingwerf aangesloten¹⁰⁾. Een stichtingstijd in de loop van de 13de eeuw lijkt ons meer waarschijnlijk.

Het grondgebied van de parochie Appelsche omvatte toen dezelfde buurschappen, die wij er in de 18de eeuw aantreffen, vóór de tijd van de grote verveningen, die in 1827 begonnen. Deze buurschappen waren: het oudste occupatiegebied, dat in de 17de en 18de eeuw op verschillende kaarten wordt genoemd *Hooch Appelsche*, en dat na het ontstaan van de veenkolonie *Nieuw-Appelsche* de naam *Boerestreek* kreeg; de als één-hoevestichting ontstane buurschappen *Aekinge* en *Terwische*, waaronder ook *De Bult* hoorde.

De stichting van de hoeve, waaruit later de buurschap *Terwische* zou

ontstaan, was een belangrijk moment in de geschiedenis, niet alleen van Appelsche, maar van geheel Stellingwerf. Op het eerste gezicht lijkt het stichten van een hoeve " i n d e w e i d e n " - dat is volgens Naarding¹¹⁾ de betekenis van het toponiem *Terwische* (ontstaan uit "te-der-wische" - een hachelijke onderneming, omdat de graslanden in deze streken gewoonlijk zó laag gelegen waren, dat ze dikwijls een groot deel van het jaar onder water stonden, en door de slechte afwatering altijd drassig waren. Maar juist op de plaats waar die eerste hoeve gestaan moet hebben (de juiste plaats is nooit vastgesteld kunnen worden), lagen de gronden aanmerkelijk hoger, zodat menselijke bewoning er zeer goed mogelijk was. Het is duidelijk, dat door deze ligging de bewoners van deze hoeve een zeer sterke positie innamen ten opzichte van de andere boeren in de nederzettingen Hooch Appelsche en Aekinge. Men kan zich ook gemakkelijk voorstellen, dat de bewoners door de zeer geïsoleerde ligging der hoeve ertoe overgingen zich te beschermen tegen alle mogelijke indringers door rondom het hele gebouwencomplex een brede en diepe gracht te graven, hetgeen aan het geheel de indruk kan hebben gegeven van een burcht. Dat, gecombineerd met het feit, dat omstreeks 1550 een *Van Terwische* wordt genoemd "praetor" in Appelsche, kan aanleiding geweest zijn tot het ontstaan van het legendarische verhaal over een "burcht" in Appelsche, waar de "Heren van Terwische" het halsrecht zouden hebben uitgeoefend. Maar dit verhaal is nog nooit bevestigd door een vondst van overblijfselen dezer z.g. burcht, en tot op de dag van vandaag is het nog niet gelukt de juiste plek, waar deze eerste hoeve gestaan moet hebben, vast te stellen. Popping, die hierover schreef in 1903, vermeldt dat de huizen *Terwissa* en *De Weeme* in de vorige eeuw nog waren omringd met grachten¹²⁾.

Uit onze eigen jeugd herinneren wij ons, dat er in wat toen het Weembosje heette, nog een diepe gracht - althans een rest daarvan - aanwezig was. Het voetpad - het z.g. kerkepad - dat liep van de kerk in Terwische door de Weeme naar Langedyke, voerde ons langs die gracht, als wij op bezoek gingen bij familie in Langedyke. En nog herinneren wij ons hoe wij, mijn broers en zusters, een heilige angst bezaten voor wat er zich daar in die gracht zou bevinden.

Langzamerhand moeten de bewoners van *Terwische* hun bezit en daarmee hun invloed in de gemeenschap hebben uitgebreid tot ver buiten Appelsche, totdat zij doordrongen in de hoogste bestuursfuncties in het "Land", en hun bezittingen verspreid lagen over geheel Stellingwerf en daarbuiten.

Dat is althans de positie, waarin de "heren" van Terwische zich bevinden, wanneer er een tipje van de sluier, die over het verleden ligt, wordt opgeheven, en wij, omstreeks het midden van de 16de eeuw, voor het eerst in de geschiedenis horen van één van deze Heren van Terwische. Dat alles is in feite nog pure legende, want "heren" in de zin van adellijke landheren, en burchten, waren in die tijd in Stellingwerf onbekende begrippen. Het enige, wat tenminste op een historisch feit lijkt, is de vermelding dat een zekere *Eyse Jan Willems van Terwische* "praetor" was in Appelsche omstreeks 1550. Het is niet helemaal duidelijk wat wij onder dit woord "praetor" moeten verstaan, maar één van de betekenissen is "rechter", zodat wij veronderstellen, dat de genoemde Eyse Jan Willems Stelling was in de oude betekenis van het woord. Van hem is ook bekend het verhaal, dat hij een proces heeft gevoerd met een 5-tal "ghebueren" in Buttingecamp over het drijven van schapen en ander vee tussen de *Molenberch* in Langedyke en de poel op het West aldaar. Het verhaal klopt niet helemaal, want het is niet bekend, dat Langedyke ooit een molen heeft gehad, zodat een molenberg op die plaats zeer onwaarschijnlijk is. De naam *Buttingecamp* geeft aanleiding tot het vermoeden, dat hier misschien één van de molens van Oosterwolde is bedoeld. De hoeve Oosterwolde Nr. 57 werd namelijk in 1640 genoemd "de Sate Campen in Buttinge", terwijl daar, ongeveer bij de kruising van de oude Vochtelersweg met de weg naar Terwische/Appelsche, vroeger een molen - een vulmolen - heeft bestaan, waaraan de naam van een perceel bouwland, de *Meulenkamp*, nog herinnert. Maar het is misschien nog het meest waarschijnlijk, dat met die Molenberch bedoeld werd de molen van Appelsche, die op De Bult stond, tegen Langedyke aan.

Men krijgt uit een en ander wel de indruk, dat de bewuste Eyse Jan Willems nog op Terwische heeft gewoond, ofschoon alleen maar zeker is, dat hij in deze omgeving een voor die tijd groot grondbezitter was. Er zijn bovendien ook wel aanwijzingen - waarover wij later nog zullen spreken - dat hij óók in Oldeberkoop heeft gewoond. Ook is uit andere bronnen vast komen te staan, dat hij ook bezittingen had in andere delen van Stellingwerf, voornamelijk in en om Oldeberkoop, en eveneens onder Steenwijk en Steenwijkerwold, o.a. in Eesveen, en onder Blokzijl. In ieder geval is hij, ofschoon historisch gezien een vrij vage figuur, de persoon met wie ons eigenlijke verhaal begint: de stamvader van het geslacht *Terwisga*.

NOTEN

1. De naam wordt verschillend geschreven, ook door leden van de familie zelf. De historische juiste spelling van het toponiem moet echter zijn *Terwische* (O.S. *wisca* = weide). Onder invloed van het Nederlands en het Fries kwamen de spellingen *Terwis(s)cha* en *Terwisga* in gebruik, terwijl incidenteel ook werd geschreven *Ter Wisga* of *Ter Wysgha*, waarschijnlijk naar analogie met namen zoals *Ter Idzerd* e.d. Aangezien de meeste bronnen de spelling *Terwisga* hebben, en ook nu nog levende nakomelingen der familie hun naam zó schrijven, zullen wij voor personen deze spelling gebruiken. Voor het toponiem zullen wij ons echter houden aan de Stellingwerfse vorm *Terwische*.
2. Zie o.a. bij Suffridus Petri.
3. I.H. Gosses: Organisatie van Bestuur en Rechtspraak in de Landschap Drenthe (1941), stelde dit op ca. 1250.
4. T.H. Oosterwijk: De Vrije Natie der Stellingwerven (Assen, 1952).
5. Encyclopedie van Friesland; Elsevier 1958; blz. 506/507, 604/605 en 686/688.
6. Zo wordt b.v. in 1698 de eigenaar van de hoeven Oosterwolde Nrs. 10, 16 en 27 genoemd "de Stelling" Marcus Barels. En in 1744 vinden wij in Appelsche "de Stellink" Hendrik Claassen (d.i. Claas-zoon).
7. Zie Dr. K. Bower: Cultuurlandschapsvormen aan de Westzijde van het Drents Plateau (Diss. Gron., 1971).
8. Jhr. B.M. de Jonge van Ellemeet: Het Cartularium van de St. Clemenskerk te Steenwijk. Arch.v.h.Aartsbisdom Utrecht, dl. 45.
9. T.H. Oosterwijk: De Geschiedenis der Ooststellingwerfse Dorpen (serie opstellen in De Nieuwe Ooststellingwerf, 1957).
10. G. Mulder: De Duodecim Parochie van 1328 (Driem.Blad., 1969, Nr. 3, blz. 132/139).
11. Dr. J. Naarding: Stellingwerfse Toponiemen (Fryske Plaknammen, Nr. X, blz. 39/49).
12. J.H. Popping: Schetsen uit de Geschiedenis van Ooststellingwerf (Oosterwolde, 1903).

De familie Van Terwisga

Zoals reeds gezegd in het eerste hoofdstuk, wordt de familienaam, evenals het toponiem, op verschillende manieren geschreven. Dat een en ander nooit een bewijs kan zijn, dat een bepaald persoon géén lid der zelfde familie is, wordt voldoende duidelijk, als wij zien, dat één en dezelfde persoon zijn eigen naam in hetzelfde stuk soms op twee of drie manieren spelt. Hoe de naam ook geschreven wordt, het zijn alle varianten van dezelfde Stellingwerfse naam *Terwische* (uitspr. ter-wis-che), waarin onder invloed van het Nederlands de laatste lettergreep *-scha* werd, en onder invloed van het Fries *-ga*, omdat men er een Friese *ga*-naam in zag. Wij geloven dat de familienaam secundair is, d.w.z. afgeleid van het toponiem, d.i. de naam van de eerste hoeve "in-de-weiden". Wij zijn er eveneens van overtuigd, dat het gebruik van de hoeve-naam als familienaam pas vrij laat is ingevoerd, nadat de familie tot groot aanzien was gekomen, en dat dit ook pas is gebeurd na de inlijving van Stellingwerf bij Friesland omstreeks 1500. Het voeren van een familienaam bleef in Stellingwerf beperkt tot de leden van adellijke families (en die kende Stellingwerf vóór 1500 niet) en enkele families die zich door het verwerven van grote bezittingen de gelijken gingen voelen van adellijke families. Uit een door ons voor Appelsche ingesteld onderzoek is gebleken, dat dáár vóór 1812 slechts 3 namen voorkomen, die als familienamen kunnen worden beschouwd: in 1640 is dat de naam *Wiltinge* (die nu alleen nog als toponiem voorkomt) en in 1728 *Thiesinge*; de derde is *Aekinge*, die als familienaam nergens is gevonden, maar die ongetwijfeld, evenals de beide andere namen een *-ing*-naam is, dus een patroniem, dat later toponiem is geworden. Alle andere namen zijn volgens het oude Stellingwerfse systeem gevormd met vadersnaam + *-s*. Echte familienamen kwamen pas geleidelijk in de plaats van de oude, na 1812, toen ook de eerste familienamen ontstonden afgeleid van de boerderijnamen, zoals b.v. Oosterloo. Wat *Terwisga* betreft, het is ook niet ondenkbaar, dat het gebruik als familienaam pas in zwang is gekomen, toen de familie zich blijvend elders had gevestigd, en dat hun naam dus een z.g. herkomstnaam is. (Na 1580 wonen er geen Terwisga's meer in Appelsche.) Het gebruik van het

voorzetsel *van vóór* de naam moet dus in dit geval worden gezien als "afkomstig van", en niet, zoals bij zoveel andere tot aanzien gekomen families in latere tijden, als een soort status-symbool. Men zie b.v. hoe leden der familie *Frankena* plotseling *Van Franckena* worden genoemd. In dit verband kan ook worden genoemd een kleindochter van Hylck van Terwisga en Meyne Lyckles (een Lycklama à Nijeholt), die zich *Hylck van Lycklama* noemde.

Als stamvader van het geslacht - omdat hij de oudste is waarvan ons het bestaan bekend is - moet worden beschouwd de reeds genoemde *Eyse Jan Willems van Terwisga*. Van hem is ons, behalve hetgeen wij hiervoor reeds hebben meegedeeld, slechts weinig bekend. Als hij omstreeks 1550 praetor in Appelsche was, dan zou hij ± 1520 geboren kunnen zijn, vermoedelijk dus op huize Terwische in Appelsche. Het was geen Stellingwerfse traditie om een kind een dubbele voornaam te geven, en het *Jan Willems* (de namen van beide grootvaders?) zou wel eens kunnen betekenen, dat althans één van zijn grootvaders geen Stellingwerfer was.

Van Eyse Jan Willems weten wij in elk geval, dat hij was gehuwd met een dochter uit een Fries geslacht. *Merck Syrcksen*, zijn schoonvader, was van Friese afkomst. Met zijn broers en zusters komt hij voor op een lijst van Saksisch gezinde edellieden in 1502. Maar, zoals zovelen in Friesland, moet hij de hertog van Saksen hebben verlaten, en de partij hebben gekozen van de hertog van Gelre, want in 1514 was hij Gelders grietman van Stellingwerf-Schoterland. (Na de aansluiting bij Friesland werd dit gebied als één grietenij bestuurd, tot 1517, toen het in 3 grietenijen werd gesplitst: Schoterland, Stellingwerf-Westeynde - nu: Weststellingwerf - en Stellingwerf-Oosteynde - nu: Ooststellingwerf -). Het was toen een tijd van veel strijd en onenigheid in Friesland; een tijd, waarin het vaak gebeurde, dat er twee grietmannen tegelijk over één grietenij waren, omdat beide partijen een grietman benoemden. Wij vermoeden, dat dit ook in Stellingwerf het geval is geweest, waar in 1512 de stamvader van het geslacht Lycklama à Nijeholt, *Lyckle Eebles*, grietman was. Deze woonde op zijn stins *Friesburg* in Nijeholtpade, en was op de hand van de Saksische hertog gebleven. Het gevolg was, dat zijn stins Friesburg door de Geldersen werd verwoest en hijzelf verjaagd. Hij kwam echter terug, en in 1517 werd hij Bourgondisch grietman van Stellingwerf-Westeynde en Schoterland. Van Merck Syrcksen horen wij na het vertrek van de Gelderse hertog in 1523 niets meer.

In het licht van de bovengeschetste gebeurtenissen lijkt het nu ook wel verklaarbaar, waarom wij na 1525 geen nakomelingen van Merck Syrcksen, en dus ook geen Terwisga's in de hoogste bestuursfuncties in Stellingwerf terugzien. Na de Splitsing in drieën is Lyckle Eebles grietman van Stellingwerf-Westeynde, maar van Stellingwerf-Oosteynde is van 1517 tot 1568 geen grietman met de naam Terwisga. Onder de namen van de grietmannen in die tijd is er één, die misschien toch aan de Terwisga's verwant was: *Rinnert Solokema*, die in 1568 tot grietman werd benoemd. Mogelijk, dat toen de oude tegenstellingen Saksisch - Gelders - Bourgondisch een beetje vervaagd waren. Daarvoor in de plaats zijn er nu de tegenstellingen Spaans - Oranjegezind en Rooms - Protestants. In ieder geval wijzen wij er hier alvast op, dat een zoon van Eyse Jan Willems van Terwisga, *Syrck Eyses*, was gehuwd met *Bodt Solokema*. Pas in 1580 vinden wij een *Terwisga* als grietman van Stellingwerf-Oosteynde, waarover later. Wij keren thans terug tot onze eerste Terwisga:

Eyse Jan Willems.

Uit zijn huwelijk met de dochter van *Merck Syrcksen* - waarvan wij overigens niets weten - werden tenminste 5 kinderen geboren: 3 zoons en 2 dochters. Van geen dezer is een geboortjaar bekend. De oudste zoon was *Johannes Eyses*, die zich ook wel *Johannes Willems van Terwisga* noemde - een duidelijke herinnering aan de grootvader *Willem*, waarnaar ook zijn vader werd genoemd. Dit gebruik van twee verschillende namen was ook de oorzaak, dat wij hem in onze vroegere publikaties niet hebben herkend als de vader van *Eyse Jans*, die wij hierna zullen ontmoeten. Uit hetgeen omtrent hem bekend is, valt af te leiden, dat hij geboren moet zijn omstreeks 1550/60. Hij is de eerste van de familie, die wij aantreffen in de hoogste bestuursfunctie van de grietenij, tenzij wij ook zijn vader, de praetor in Appelsche, daarbij willen rekenen. Hieruit blijkt wel, dat Johannes Eyses van Terwisga, zo niet de voornaamste, toch wel één van de belangrijkste figuren in het toenmalige Stellingwerf-Oosteynde was. Dat zal ongetwijfeld óók te maken hebben met de uitgebreide bezittingen, die hij van zijn vader en mogelijk ook van zijn echtgenote, had geërfd, en verder door aankoop had verworven. Wij horen van hem, dat hij in 1580/81 grietman is van Stellingwerf-Oosteynde, en Popping vertelt in zijn "Schetsen", dat hij in 1581 door verraad van een zekere *Hotse Egberts* gevangen werd genomen en aan de Spaansen uitgeleverd, en dat deze Hotse Egberts om deze en andere redenen werd veroor-

deeld "te worden onthoofd en de rechterhand afgehouden". Dezelfde schrijver vermeldt, dat Terwisga, na zijn terugkeer uit de gevangenschap in 1591 Volmacht was op de Landsdag, en dat hem in 1599 door gedeputeerden werd bevolen de geestelijke goederen in Stellingwerf-Oosteynde aan de meestbiedende te verhuren. Er was toen in de gehele grietenij slechts één predikant, die in behoeftige omstandigheden verkeerde. "De predikant", aldus Popping, "bracht de klacht in dat, zo men er niet in voorzag, hij met zijn huisgezin van honger zou moeten omkomen". Op een andere plaats vermeldt Popping een zekere Jacobus Rudolphi, die hier in 1599 predikant was, zodat dit de bedoelde in nood verkerende dominee moet zijn geweest.

Johannes Eyses van Terwisga overleed op 10 maart 1609 en werd in de kerk te Oldeberkoop begraven. Zoals uit het vervolg zal blijken, zijn de bezittingen der Terwisga's in Stellingwerf-Oosteynde voornamelijk te vinden in en om Oldeberkoop. Ook wordt duidelijk, dat deze bezittingen voornamelijk bij elkaar zijn gebracht tijdens het leven van Johannes Eyses, omdat geen van de andere kinderen van Eyse Jan Willems in deze grietenij veel bezittingen had. Het is ons uiteraard niet mogelijk om precies vast te stellen welke bezittingen reeds tot de nalatenschap van Eyse Jan Willems behoorden, maar van één hoeve menen wij wel te kunnen zeggen dat die daartoe heeft behoord, n.l. de hoeve Oldeberkoop Nr. 25, waar sedert Eyse Jan Willems altijd een Terwisga heeft gewoond, of, na het verdwijnen van de mannelijke lijn, een afstammeling in de vrouwelijke lijn, tot en met de familie Hubbelink/Willinge in de 19de eeuw.

Johannes Eyses van Terwisga was gehuwd met *Jelcke Stynthiana*, en uit dat huwelijk werd ca. 1585 een zoon geboren, die de naam *Eyse Jans van Terwisga* kreeg. Uit het feit dat hij het enige kind uit dit huwelijk is gebleven, menen wij te mogen afleiden, dat Jelcke Stynthiana vrij spoedig na de geboorte van Eyse Jans is overleden. De eerste vermelding van deze Eyse Jans menen wij te hebben gevonden in het Album Studiosorum Academiae Franekerensis. Daarin staat vermeld als Nr. 573, ingeschreven als student in de rechten Anno 1600 (géén datum): *Eyso ter Wisgha*. Aangezien niet bekend is, dat er in diezelfde tijd nog een Eyse Terwisga heeft bestaan, moet dit wel de zoon van Johannes Eyses zijn geweest. In 1610 vinden wij hem terug als substituut-grietman van Stellingwerf-Oosteynde. Waarom hij in 1609 zijn vader niet is opgevolgd, toen deze in maart van dat jaar was overleden, is niet bekend - tenzij men hem nog wat te jong vond voor zo'n belangrijke functie. Maar dat is in vele

andere gevallen geen bezwaar geweest. Een feit is echter, dat tot grietman van Stellingwerf-Oosteynde werd benoemd Marcus Lycklama à Nijeholt, de zoon van een zuster van Johannes Eyses van Terwisga, en dus een volle neef van Eyse Jans. Marcus Lycklama à Nijeholt was in 1604 hoogleraar in de rechten geworden aan de Hogeschool te Franeker, en in 1610 verwisselde hij deze functie voor die van grietman van Stellingwerf-Oosteynde en Curator van genoemde Hogeschool. Enige tijd later - over de juiste tijd bestaat enig verschil van mening - ging hij als grietman over naar Stellingwerf-Westeynde. Popping zegt in zijn "Schetsen" dat Marcus op 22 mei 1610 grietman van Stellingwerf-Oosteynde werd, en dat hij reeds op de 11de juli daaropvolgend overging naar Stellingwerf-Westeynde, waarna Eyse Jans van Terwisga hem opvolgde in Stellingwerf-Oosteynde. Oosterwijk daarentegen deelt i.c. onder Oldeberkoop mee, dat Marcus Lycklama à Nijeholt van 1610 tot 1624 grietman was van Stellingwerf-Oosteynde. Maar in het werk van Boeles over de Hogeschool van Franeker¹⁾ lezen wij dat Marcus in 1610 de kathedraal verliet om grietman van Ooststellingwerf te worden, en dat hij in 1623 zijn broeder opvolgde als grietman van Weststellingwerf. En dan is er tenslotte nog de grafsteen van Eyse Jans in de kerk te Oldeberkoop, waarop te lezen valt, dat hij op 25 november 1623 overleed als grietman van Stellingwerf-Oosteynde. Wij menen ervan uit te mogen gaan, dat de mededeling op de grafsteen juist is, en dat ook Boeles de feiten juist heeft medegedeeld. Welnu, deze twee feiten kunnen alleen gecombineerd worden, als wij aannemen dat Eyse Jans van Terwisga van 1610 tot 1623, d.w.z. tot het vertrek van Marcus Lycklama à Nijeholt naar Weststellingwerf, substituutgrietman is geweest, en dat hij dus niet de jure, maar wel de facto grietman was, vanwege de veelvuldige en soms langdurige afwezigheid van zijn neef Marcus. Na diens vertrek werd Eyse Jans ook de jure grietman, doch dit heeft slechts korte tijd geduurd, omdat Eyse Jans nog in hetzelfde jaar overleed.

Het echtpaar ligt begraven onder één steen, waarop in een randschrift staat te lezen: "Anno 1623 de 25 November sterf de Eersamen *Eyso van Terwischa* grietman van Oest-End Stellingwerf. Hier begraven". In het middenstuk zien wij links boven in de steen uitgehouwen, de mannekop, die naar aangenomen wordt, Eyse Jans van Terwisga voorstelt, terwijl in de rechterbovenhoek een vrouwekop is uitgehouwen, die dan natuurlijk Harmentje Stevens zal zijn. In het middenstuk fraai uitgehouwen in een

ovaal de beide wapens der echtelieden, helaas onherkenbaar beschadigd. Alleen de fraaie helm, waarop het helmteken de eekhoorn nog, en onder het geheel het volgende onderschrift: "Den 1 May 1651 is Seer christelick in den Heere ontslapen de Eerbare ende duchtricken *Harmerten Stevens* in leeven geweest die echte huisvrouw van Eyso Terwischa in leeven Grietman over Stellingwerf Oosteynde. Was omtrent 64 jaren out ende leyt alhier begraven".

Eyse Jans van Terwisga was gehuwd met *Harmetje* (Harmke) *Stevens*, en uit dat huwelijk werden 5 kinderen geboren: één zoon, genaamd *Jan Eyses* en vier dochters: *Jeltje* (Jelcke), *Antje* (Antyn), *Hiltje* (Hiltie) en *Zwaantje*. De zoon van Jan Eyses en Harmke Stevens werd vóór 1616 geboren, de oudste dochter Jelcke in 1616, Antyn in 1618 en de beide andere dochters Hiltje en Zwaantje tussen 1619 en 1624, omdat hun vader in 1634 overleed.

Bij hun vaders overlijden werden dus deze 5 kinderen de erfgenamen van al zijn bezittingen. Aangezien zij alle vijf nog minderjarig waren, moeten er, naast de moeder voogden zijn benoemd. Wie dat zijn geweest is ons niet bekend, maar het ligt voor de hand te veronderstellen, dat het ooms geweest zijn, hetzij uit de familie Terwisga of uit de familie Lycklama à Nijeholt, waarbij ons als meest waarschijnlijke voorkomt Suffridus Lycklama à Nijeholt, die wij later nog meer zullen ontmoeten.

In het volgende hoofdstuk zullen wij zien, waaruit de erfenis van Eyse Jans in 1623 bestond, maar eerst moeten wij hier nog de andere kinderen van Eyse Jan Willems bespreken.

De tweede zoon (de volgorde is vrij willekeurig gekozen, omdat geen jaartallen en data van geboorte bekend zijn) van Eyse Jan Willems van Terwisga en Merck Syrcksens dochter was:

Merck Eyses van Terwisga. (Geleidelijk zullen wij deze naam zien veranderen in Marck, Marc of Marcus.) Wij vinden hem in 1581 vermeld als Secretaris van Stellingwerf-Oosteynde, als zijn broer Johannes Eyses daar grietman is, maar in 1583 is hij reeds in Schoterland, waar hij dan Bijzitter is. Hij was gehuwd met *Sophia* (ook wel Sycke) *Goossen*, afkomstig uit die streek. Van hem stamt de Schoterlandse tak der Terwisga's af. (De naam *Goossen* komt later in verschillende vormen voor, o.a. als Goossens, Gosses.) Uit dit huwelijk werden een zoon en een dochter geboren, respectievelijk genoemd *Goossen Mercks* en *Magdalena van Terwisga*. (De naam Magdalena komt ook voor als Helena.)

Uit verschillende inschrijvingen in het Register van het Schout-ambt Steenwijk blijkt dat Merck Eyses - hij wordt daar óók genoemd *Marcus van Ter Wysgha* - ook bezittingen heeft gehad in Eesveen en Steenwijkerwold. Zo b.v.: In Register Nr. 147 d.d. 31 mei 1605: Merck Eysses en Kerste Joes verkopen voor hunne huisvrouwen grond te Eesveen. Idem Nr. 148: Daarin gaat het over 3 dagmaten land, op 30 december 1617, waarvan Marcus Ter Wysgha 1/3 toekomt. (Een dagmaat is een hooilandmaat: de oppervlakte die gemiddeld door één man in één dag met de zeis gemaaid kon worden.) *Lyckle Piers*, *Jan Piers* en *Lubbert Piers* verkopen de andere twee dagmaten. (Deze 3 broers zijn de zoons van een zuster van Merck Eyses, n.l. Grietje van Terwisga en Pier Lyckles, een Lycklama à Nijeholt.) Hieruit volgt o.i. duidelijk, dat het hier bezittingen betreft, die afkomstig zijn van Eyse Jan Willems van Terwisga. Idem Nr. 149, d.d. 10 mei 1619. Dan is er sprake van enkele dagmaten land, waarvan Marcus Eysses 1/3 part toekomt. De rest is van Idzart van Solckema en Jantjen van Lycklama en van *Bodt Syreks*, de weduwe van *Syrck Eyses* (de derde zoon van Eyse Jan Willems). Dok dit betreft duidelijk een familiebezit. Idem. Reg. Nr. 151: ... op 10 september 1632 compareert *Sophia Goossens*, weduwe van *Marck ter Wysgha*. De zoon *Goossen*, dat is dus *Goossen Marcks van Terwisga*, krijgt erf en goed, huis, hof, enz. te Eesveen, en de dochter *Magdalena* alle goed op Steenwijkerwold, onder conditie, dat *Marck*, de zoon van *Goossen*, de helft van drie dagmaten (... onleesbaar) zal genieten, en *Marck Barels*, de zoon van *Magdalena*, de andere helft daarvan.

Uit deze laatste inschrijving blijkt, dat Merck Eyses van Terwisga kort voor 10 september 1632 is overleden. Eveneens - en dat is ook uit andere bronnen bekend - dat uit zijn huwelijk met *Sophia Goossen* een zoon *Goossen Mercks* en een dochter *Magdalena* zijn geboren, en dat deze beide in 1632 een zoon hadden, die *Marck* (Merck of Marcus) heette. De eerste was *Marck Goossen van Terwisga* en de tweede *Marcus Barels*. *Goossen Mercks van Terwisga* was gehuwd met *Wypke Meynte*-dochter. Zij wordt in de Stemkohieren van Stellingwerf-Oosteynde in 1640 vermeld als de weduwe van *Goossen Mercks van Terwisga*, zodat *Goossen* in ieder geval vóór 1640 moet zijn overleden. *Wypke Meyntedr.* is dan, nomine filiae (namens haar kinderen), eigenaar van verschillende boerderijen, n.l. in *Dosterwolde Nr. 7* geheel en van *Dosterwolde Nrs. 32, 53 en 54* voor de helft. *Van Langedyke Nr. 11* eveneens de helft. *Oosterwolde*

Nr. 32 deelt zij met *Suffridus Lycklama-à Nijeholt*, en de andere 3 met *Aernt Barels*, de echtgenoot van Magdalena van Terwisga. Uit de bovenvermelde bron (Register Nr. 151) blijkt ook, dat Goossen Mercks en Wypke Meyntedr. in 1632 een zoon hadden, die Marck Goossen van Terwisga heette en het is deze, die van de Schoterlandse Terwisga's als laatste in de Stemkohieren van Stellingwerf-Oosteynde voorkomt, en wel in 1698 in de persoon van zijn dochter Wypke, die vermeld wordt als overleden, wanneer als eigenaar van de hoeve Oosterwolde Nr. 53 wordt genoemd de Bijzitter *Hylcke Wierda*, als vader en voorstander (d.i. voogd) over zijn twee kinderen "bij Wypke Marcks Goossen in echte verweckt". Wierda was Bijzitter van *Doniawerstal* en Wypke Gosses was zijn eerste vrouw. Behalve deze dochter had Marck Goossens ook een zoon, die weer Goossen Marcus van Terwisga werd genoemd. Deze werd geboren in ca. 1661, want hij wordt in 1729 in De Knype vermeld als zijnde 68 jaar oud. In 1698 woonde hij in 't Meer "onder de klokslag van Oudeschoot", oud 36 jaar; in 1715 woont hij als hujsman (= boer) in 't Meer, en in 1722 eveneens in 't Meer, oud 60 jaar. In 1748 is hij reeds overleden, want dan worden zijn weduwe en erven vermeld, één waarvan opnieuw een zoon *Marcus* is geheten.

Wij keren nu terug naar de dochter van Merck Eyses en Sophia Goossen: Magdalena van Terwisga. Deze was, zoals wij hebben gezien, gehuwd met *Aernt Barels*, de eerste van deze familie, die wij ontmoeten in de Stemkohieren van Stellingwerf-Oosteynde in 1640. Hij wordt daarin genoemd als eigenaar - nomine uxoris, d.i. namens zijn echtgenote - van de hoeven Vochtele Nrs. 7 en 14, Makkinga Nr. 4, Oosterwolde Nrs. 16, 27 en 44, terwijl hij, zoals wij reeds zagen, samen met Wypke Meyntedr. deelde Langedyke Nr. 11 en Oosterwolde Nr. 54. Van Oosterwolde Nr. 53 is hij, samen met Wypke Meyntedr., voor de helft eigenaar.

Wij moeten hier even stilstaan bij de vraag: Waar kwam deze *Aernt* (Arent) *Barels*, die wij zullen aanduiden met een I, omdat hij de eerste is met deze naam, en wij later zijn kleinzoon zullen ontmoeten, die dezelfde naam draagt, en die wij dan Aernt II zullen noemen, vandaan?

Wij moeten helaas bekennen, dat het ons nog niet gelukt is het antwoord op deze vraag te vinden. Popping schreef hierover indertijd (l.c., p. 18/19): "Uit oude stukken op perkament geschreven, van de jaren 1604, 1644, enz., zou men afleiden dat de bewoners van *Oostenburg* in Oosterwolde (dat eerder *Bareldsburg* werd genoemd), verwant waren aan Hollandsche familiën, o.a. uit Alkmaar en Enkhuizen". Jammer genoeg

heeft deze auteur vroeger verzuimd ons mee te delen, welke oude stukken op perkament, en welke Hollandse families dat waren, zodat wij aan die mededeling niets hebben. Dr. Oosterwijk had een geheel andere mening. Hij schreef over deze kwestie l.c. o.a.: "Waar het geslacht vandaan kwam, is mij niet bekend. Het is niet onmogelijk, dat het een van oorsprong Oosterwoldse familie is, die later tot rijkdom is gekomen, en zich daardoor een zekere status heeft verworven". Met het laatste gedeelte dezer veronderstelling, dat de familie later tot rijkdom is gekomen, kan men het volkomen eens zijn, maar dat het een van oorsprong Oosterwoldse familie zou zijn geweest, lijkt ons onmogelijk. Wij zijn van mening, dat er een duidelijk oorzakelijk verband bestaat tussen het huwelijk van Aernt Barels I met een dochter uit de familie Terwisga, en de latere rijkdom, die Oosterwijk noemt. Van al zijn bezittingen is verreweg het grootste gedeelte - zo niet alles - afkomstig van zijn echtgenote, want hij is alleen maar de eigenaar "nomine uxoris". Maar de grote rijkdommen, waarop Oosterwijk eigenlijk doelde, zijn niet die van deze Aernt Barels I, maar van zijn kleinzoon Aernt II, de zoon van dr. Albertus Barels en Antyn van Terwisga, één van de vier dochters van Eyse Jans en Harmentje Stevens. Misschien zouden wij iets meer zekerheid kunnen krijgen, als wij wisten, wáár Merck Eyses en Sophia Goossen woonden, toen hun dochter Magdalena kennis maakte met Aernt Barels. Wij weten, dat Merck Eyses in 1581 in Stellingwerf-Oosteynde secretaris was, maar niet, of hij in Oldeberkoop, Makkinga, Oosterwolde of elders woonde. In 1583 was hij reeds in Schoterland, in de omgeving van Heerenveen, waar ook zijn echtgenote, Sophia Goossen vandaan kwam. Maar Aernt Barels en Magdalena woonden in Oosterwolde, toen in 1627 hun zoon Marck of Marcus werd geboren, en vrij zeker ook reeds in 1610 toen hun oudste zoon Albertus werd geboren. Wij weten ook, dat Merck Eyses bezittingen had in de omgeving van Steenwijk, en wij vinden in de loop van ons verhaal zoveel aanknopingspunten van diverse leden der besproken families met Oldemarkt, dat het ons niet zou verbazen, als bleek dat de familie Barels uit die streken afkomstig is.

Wij hebben er reeds vroeger op gewezen, dat Oosterwijk indertijd een vergissing maakte, toen hij schreef, dat wij de in 1640 in de stemkohieren voorkomende Aernt Barels opnieuw ontmoeten in die van 1698.²⁾ Deze laatste is namelijk Aernt Barels II, een kleinzoon van Aernt I, zoon van de in 1610 geboren Albertus - later Doctor Albertus - Barels.

Aernt I en Magdalena hadden in elk geval 3 kinderen, maar het is niet onmogelijk, dat er meer geweest zijn. Deze 3 waren dan: de volgens Popping en Dosterwijk in 1610 geboren *Albertus*, de in 1627 geboren *Marcus*, en een dochter *Bartha*, waarvan het geboortejaar onbekend is. Gezien het zeer grote leeftijdsverschil tussen Albertus en Marcus, lijkt het zeer waarschijnlijk, dat daar, behalve Bartha, nog een paar anderen tussen zijn geweest. Mogelijk is de *Johannes Barels*, Dorprechter te Dosterwolde, die door Popping wordt genoemd, daar één van. Volgens deze schrijver bevindt zich in de kerk te Oosterwolde, een gedeeltelijk door vaste banken overtimmerde grafsteen, waarop leesbaar is de naam *Johannes Barels*, Dorprechter, en het jaartal 1658, dat vermoedelijk zijn sterfjaar is. Van *Bartha Barels* vermeldt Popping alleen, dat zij getrouwd was met *Joh. van Echten*, secretaris van Doniawerstal. In de Stemkohieren van 1698 en 1728 komt in Stellingwerf-Oosteynde slechts één Van Echten voor, n.l. in 1698, als eigenaar van de hoeven Oosterwolde Nr. 24 en van Vochtele Nr. 7. Dat is dan de Bijzitter Sybrand van Echten. Deze is waarschijnlijk een zoon van Bartha Barels en Joh. van Echten, omdat de hoeve Vochtele Nr. 7 in 1640 eigendom was van Aernt Barels I. Ook een onderzoek naar de bovengenoemde Dr. Albertus Barels is zonder resultaat gebleven. Wij komen daar later nog op terug.

Vooruitlopend op de geschiedenis, moeten wij hier nog melding maken van een tweede vergissing van Oosterwijk met de naam en de persoon van *A. Barels*, toen hij l.c. schreef: "Met de gedachte, dat wij hier te maken hebben met een inheems geslacht, schijnt in strijd te zijn de vermelding in het Floreenregister van 1728 van de weduwe van de "Out-Rentmeester" A. Barels. Een rentmeester is iemand, die andermans bezittingen beheert. Het is echter niet onmogelijk, dat het woord "rentmeester" hier meer de betekenis heeft gehad van rentenier, gelet ook op de grote rijkdommen van de familie". Het hier geciteerde is een vreemde gedachtengang, want niet alleen is het moeilijk te begrijpen, waarom een "inheems" inwoner van Oosterwolde geen rentmeester zou kunnen zijn geweest, maar de schrijver verliest bovendien uit het oog, dat het adjectief "out" betekent: *ex* of *voormalig*, en een ex-rentenier zou wel een heel merkwaardige figuur zijn. Ook vergist de schrijver zich als hij meent, dat "rentmeester" hier de betekenis van "rentenier" zou hebben gehad. Dat kan namelijk nooit, en, zoals uit het vervolg zal blijken, hoeft dat hier ook niet te worden aangenomen. Die *A. Barels* van 1728,

die in het Floreenregister "out-rentemeester" wordt genoemd, was *niet* Aernt Barels I, noch Aernt II, maar hij was de oudste zoon van Aernt II, genaamd *Albertus* naar zijn grootvader, en, evenals deze óók Doctor in de rechten³⁾. Hij was inderdaad rentmeester, maar niet zómaar een beheerder van andermans bezittingen, want hij was Rentmeester-Generaal der Domeinen van Friesland⁴⁾. In het reeds geciteerde boek "Oldeberkoop", dat nog wel vaker ter sprake zal komen, staat op blz. 52 een afbeelding van het huis van de familie, waarvoor helaas niet de bron is vermeld. Onder deze afbeelding staat zijn naam te lezen als "...den heer Albertus van Barrelts, Rentmeester-Generaal" met het jaartal 1718.

Wij moeten hierbij nog wel opmerken, dat vergissingen zoals deze met de naam *A. Barels* zeer gemakkelijk zijn te maken, omdat er minstens 5 leden van deze familie bekend zijn, die allen deze naam droegen (2 x Aernt en 3 x Albert). Zoals wij later zullen zien, kwamen dergelijke persoonsverwisselingen ook in andere families voor, o.a. in de familie Hubbelink.

Er zijn nog meer moeilijkheden met Aernt Barels en andere leden dezer familie, zoals wij zullen zien. Het was bekend, dat Aernt II gehuwd was met een *Barbara Ketel* van Diever, zodat het op zichzelf niet zo vreemd is, wanneer wij zijn naam ook in die plaats tegenkomen. Maar het is wèl onbegrijpelijk, hoe hij in een lijst van leden van de Etstoel van Drente kan worden genoemd als Arent Barels⁵⁾, Ette wegens Dieverdingspil van 1700 tot 1714, en eveneens in 1706, wanneer gesproken wordt van "de Ette Arent Barels, momber (d.i. voogd) van Henryka van Hoyssum" d.d. 23 november 1706, terwijl Popping en alle andere schrijvers over dit onderwerp als sterfjaar van Aernt Barels te Oldeberkoop opgeven het jaar 1702! Wij hebben de mogelijkheid overwogen, dat de Arent Barels, die van 1700-1714 Ette was voor Dieverdingspil, niet dezelfde was als onze Aernt II, maar dat die behoorde tot een geheel andere familie *Barels*. In dezelfde lijst van leden van de Drentse Etstoel komt namelijk ook een familie Barels voor, waarvan verschillende leden Ette waren wegens het dingspil Noordenveld. Maar het zou dan wel een zeer groot toeval zijn, dat deze beide mannen de voornaam Arent hadden en dat ze ook beide nauwe relaties met Diever hadden. Onze enige conclusie moet wel haast zijn, dat het jaar 1702 als sterfjaar van Aernt Barels II onjuist is, en dat hij in ieder geval nog tot 1714 heeft geleefd. Wij moeten daar echter onmiddellijk aan toevoegen, dat daarvoor, buiten het reeds genoemde, geen

enkel bewijs is te vinden, en dat er integendeel wèl aanwijzingen bestaan, die er op wijzen, dat Aernt Barels in 1707 niet meer leefde. In een later stadium komen wij hierop nog terug.

Nòg ingewikkelder wordt het, als wij in het Stemkohier van 1728 als de eigenaar van de hoeve Oosterwolde Nr. 16 zien opgegeven "de heer A. Barels", terwijl die naam verder in de kohieren van 1728 niet voorkomt. Ongetwijfeld behoorde hij tot dezelfde familie, want de betreffende hoeve Nr. 16 was duidelijk een oud familie-bezit: in 1640 was Aernt I de eigenaar en in 1698 Marcus Barels. Maar wie kan deze A. Barels dan geweest zijn? Het kan geen zoon van Aernt II zijn geweest, omdat diens kinderen alle vóór 1728 reeds waren overleden. Was het dan misschien een zoon van Marcus Barels? Maar die had alleen dochters, volgens alle beschikbare gegevens. Zou dit soms ook op een vergissing berusten? Maar àls het een zoon van Marcus Barels was, waarom erfde hij dan slechts deze ene boerderij Oosterwolde Nr. 16, terwijl de dochters van Marcus Barels alle andere bezittingen van hem erfden? Wij moeten ook deze vraag onbeantwoord laten en constateren hier slechts, dat er nog veel in de geschiedenis van deze familie Barels onderzocht moet worden.

Wij willen thans eerst de geschiedenis van de Oosterwoldse tak van de familie Barels bekijken voor zover wij dat nu kunnen.

Marcus Barels, de tweede zoon van Aernt I en Magdalena van Terwisga, werd geboren in 1627. Dat blijkt duidelijk uit het opschrift van een grafsteen van de familiegrafkelder van Gasinjet te Oosterwolde, waarop te lezen staat: "Anno 1714, den 25 september, is in den Heere gerust, de Eersame Heer Marcus Barels, *oud 87 jaren*, en leit alhier begraven". Hieruit blijkt tegelijk zijn overlijdensdatum in 1714. Marcus was gehuwd met een dochter uit het oude Drentse schulte-geslacht *Lunsingh* of *Lunsche*, van Roden en Roderwolde: genaamd *Christoffertje Lunsingh*. In 1698 is hij als "de Stelling Marcus Barels" in Oosterwolde eigenaar van de hoeven Nrs. 10, 16 en 26 (genaamd *Ten Poel*), terwijl hij van Nr. 56, die genoemd wordt "de Soolstede Boekheiste" - wat wel een schrijffout zal zijn voor "Boekhorste" - voor 2/3 parten eigenaar is. De andere 1/3 part is van Augustinus Lycklama à Nijeholt, toen grietman van Oosterland, en in Makkinga van Nr. 4. Zoals men ziet, is hij wel eigenaar van enkele hoeven, maar van een zó uitgesproken grote rijkdom als Oosterwijk ons wil suggereren, is geen sprake. Die was voorbehouden aan zijn neef, de zoon van zijn oudere broer Albertus: Aernt II.

Uit het huwelijk van Marcus met Christoffertje Lunsingh werden, volgens Popping en Oosterwijk geen zoons geboren. Wij vernemen alleen van twee dochters, namelijk: *Magdalena*, zo genoemd naar haar grootmoeder Magdalena van Terwisga, ook wel Helena genoemd, en *Elizabeth*, naar de andere grootmoeder Lunsingh. Van Magdalena is alleen bekend, dat zij was gehuwd met een zekere Mezeroy, omdat zij in de Stemkohieren van 1728 wordt vermeld als Helena Barels, weduwe Mezeroy, eigenaar van de hoeve Makkinga Nr. 4. Uit ons onderzoek is gebleken, dat deze Mezeroy is geweest *Hendrik Mezeroy*, die van 1689 tot 1722 schulte was van Roden. Het schulte-ambt van Roden en Roderwolde was sedert 1640 bijna erfelijk in deze familie. Hendrik was blijkbaar van zo'n zwakke constitutie, dat hij "in gewone zaken" bijgestaan werd door zijn zoon Lambertus, die sedert 1718 voor hem optrad als verwalter. Hij werd in deze functie benoemd door Ridderschap en Eigenerfden van Drenthe op 15 maart 1718.⁶⁾

De andere dochter, *Elisabeth Barels*, trouwde met de kapitein-luitenant *Jacob Brouwer*, geboren in 1652. In de Stemkohieren van 1728 is hij als "de Oud-Capitein-Luitenant" nomine filiae (d.i. namens zijn kinderen) eigenaar van de hoeven Oosterwolde Nrs. 10, 27 en 56 (voor 2/3 parten) en van Nr. 5 in Langedyke. Alleen deze laatste behoorde in 1698 niet aan zijn schoonvader. Dat hij namens de kinderen en niet namens zijn echtgenote, optrad als eigenaar, kan alleen maar betekenen, dat Elisabeth Barels in 1728 reeds was overleden. Het echtpaar had één dochter - d.w.z. één, die meerderjarig werd en trouwde: *Christoffertje Brouwer*. Zij legde in 1735 de eerste steen voor de herbouw van de N.H.kerk te Oosterwolde, waar haar vader, Jacob Brouwer, toen administrerend kerkvoogd was. Hij overleed in 1737. Christoffertje trouwde met *Gijsbertus Gasinjet*, volgens Oosterwijk een afstammeling van een Franse Hugenoten-familie, wonende te Leek. Uit dat huwelijk werden 3 zoons geboren: Paulus, Carel Ferdinand en Jacob. Deze laatste noemde zich *Jacob Brouwer Gasinjet*, een geval dat vergelijkbaar is met een zoon van Lambertus Petrus Prins en Geziena Willinge, die zich Willinge Prins noemde. Carel Ferdinand en Jacob traden in het leger en werden Luitenant-kolonel en vertrokken uit Oosterwolde. Paulus Gasinjet, geboren en gedoopt in Leek op 14 mei 1758, bleef in Oosterwolde wonen, waar hij een vooraanstaande rol heeft gespeeld in het openbare leven. Hij was o.a. Maire tijdens de Franse overheersing. Volgens Oosterwijk waren er ook

nog 3 dochters geboren uit het huwelijk van Gijsbertus Gasinjet en Christoffertje Brouwer, waarvan er twee in Den Haag woonden en één in Leeuwarden. Popping (vgl. noot 12, hoofdstuk 1) heeft een geheel andere lezing: volgens deze waren dit 3 dochters van Luitenant-kolonel Jacob Brouwer Gasinjet: Gisbertina Jacoba, Henriëtte Wilhelmina Jacoba en Anna Christina. Dit alles volgens een koopbrief uit 1804, betreffende de verkoop van gronden in Oosterwolde. Hoe dit ook mag zijn, van belang is het voor ons verder niet. Paulus Gasinjet had 8 kinderen, allen geboren tussen 1789 en 1806, en, op één na, ook allen uit Oosterwolde vertrokken. Die ene uitzondering was *Reinder Kornelis*, één van de in 1806 geboren tweeling. Met deze eindigt de familie in Oosterwolde op een in wezen tragische wijze. Wij citeren uit Popping: "Reinier bleef kinderloos; hij was gehuwd met Geesje Pit, de dochter van de dorpsmid Wieger Pit, en hij verkeerde vele van zijn laatste levensjaren in behoeftige omstandigheden. Met visschen en op andere wijze trachtte hij met zijn vrouw iets te verdienen. 't Was een schrille tegenstelling: de weelde als kind en in de jongelingsjaren en de armoede als bejaard man". Zó eindigt dus de Oosterwoldse tak van de lijn Terwisga - Barels - Brouwer - Gasinjet. Voordat wij nu gaan zien, hoe het met de Oldeberkoper tak is gegaan, moeten wij eerst de geschiedenis van de familie Terwisga weer opnemen.

De derde zoon van Eyse Jan Willems van Terwisga en de dochter van Merck Syrcksen was:

Syrck Eyses van Terwisga.

Deze moet vóór 1603 gehuwd zijn met *Bodt Solckema*, omdat in dat jaar hun zoon *Asse Syrcks* werd geboren. Daar in 1619 wordt gesproken van Bodt Syrcks, de weduwe van Syrck Eyses⁷⁾, moet Syrck Eyses dus vóór of in 1619 zijn overleden. Deze tak van de familie, die, zoals wij reeds zagen, ook eigendommen had in Eesveen, heeft zich gevestigd in Ter Idzerd, waar *Asse Syrcks van Terwisga* vóór 1640 is overleden. In dat jaar wordt namelijk in de Stemkohieren van Stellingwerf-Oosteynde gesproken van "de Erfgenamen van Asse Syrcks van Terwisga" als de eigenaren van de hoeve Appelsche Nr. 30, die daar wordt genoemd "*de Leege Bult*". (Hoewel het in Stellingwerf oppassen is met de verklaring van "leeg" - het kan immers zowel de nederlandse betekenis hebben van ledig als van het Stellingwerfs voor "laag", is hier natuurlijk geen vergissing mogelijk. De betekenis is ongetwijfeld: onbebouwd.) Die erfgenamen waren zijn

vrouw en twee kinderen: *Antje* en *Eyso Asses* van Terwisga. Een derde kind uit hun huwelijk, tussen deze twee in, *Jetse Asses*, komt niet als erfgenaam voor, zodat deze reeds jong moet zijn overleden. *Eyso Asses* werd geboren in 1640 en hij trouwde op 6 april 1676 met *Acke Jansdochter* van Donkerbroek. Beide zijn overleden en begraven in Ter Idzerd; *Eyso Asses* op 25 februari 1710 en *Acke Jansdr.* op 29 januari 1684. *Acke Jans* is vermoedelijk een zuster geweest van de Bijzitter *Pieter Jans*, die in 1698 mede-eigenaar was van de hoeven Donkerbroek Nrs. 8 en 9. Eén hiervan, Nr. 9, staat in 1728 op naam van de weduwe van *Assuerus van Terwisga*, en deze *Assuerus*, geboren op 4 juli 1678, was een zoon van *Eyso Asses* en *Acke Jans*. Hij trouwde op 28 juni 1707 met *Sybrich van Liauckama* en overleed op 5 november 1714. *Sybrich* op 24 februari 1745, beide te Ter Idzerd. Andere kinderen van *Eyso Asses* en *Acke Jans* waren een zoon *Jan Eyses* en een dochter *Janke* (*Jantje*). Deze laatste overleed in 1677 en *Jan Eyses*, die geboren was in 1682, overleed in 1693. Of de *Foppe Jans*, die in 1698 de voornaamste eigenaar was van de twee Terwisga-hoeven Appelsche Nrs. 27 en 30 (de Leege Bult), van één van deze beide afstamt, is ons niet bekend, maar het lijkt niet onwaarschijnlijk, omdat een dergelijke verwantschap eigenlijk alleen maar kan verklaren, hoe hij aan deze twee hoeven gekomen is.

Wij hebben er in vroegere publikaties⁸⁾ reeds op gewezen dat het maar een vreemde zaak is, dat het "stamslot" van de familie Terwisga, de oorspronkelijke eerste hoeve-stichting *te-der-wische*, d.i. "in de weiden", later bekend als de Sate Terwisscha, Appelsche Nr. 24, reeds in 1640 niet meer in het bezit was van de familie Terwisga, althans niet van iemand die deze naam droeg. In een tijd, waarin groot-grondbezitters alleen maar trachtten hun bezit te vergroten, mag o.i. niet gedacht worden aan een verkoop. Zulks nog des te minder, omdat uit het gehele verloop van de geschiedenis blijkt, dat de leden van de familie Terwisga een zeer sterk gevoel voor traditie bezaten, en dat zij steeds hebben getracht hun bezittingen binnen de familie te houden. Dat blijkt o.a. uit de z.g. fidei-commissaire testamenten, waarvan wij er een drietal kennen: dat van *Hiltje van Terwisga* uit 1668, dat van haar zuster *Jelcke* uit 1688 en dat van *Anna Frankena*, een dochter van *Hiltje*, uit 1738. Er moet dus een andere verklaring voor zijn, en zonder daarvoor positieve bewijzen te kunnen aanvoeren, menen wij toch wel een aanneembelijke verklaring te kunnen vinden.

De buurschap *Terwische* onder Appelsche, die naar alle waarschijnlijkheid weinig minder oud is dan Appelsche zelf, omvatte in 1640 een 7-tal boerderijen, n.l. de nummers Appelsche 24 t/m 30, "gaende van Oost naar West". Daarvan was Nr. 25 de pastoriehoeve of *Weeme*. Die zal bij de stichting van de eerste kerk van Appelsche op grond van *Terwische*, door de parochianen zijn geschonken, en daarbij zal uiteraard de medewerking van "Terwische" niet onbeduidend zijn geweest, want die hoeve hoorde immers tot zijn gebied⁹⁾. De nummers 26 en 28 waren in 1640 "nomine uxoris cum sororibus" eigendom van Suffridus Lycklama à Nijeholt, en dat betekende, zoals wij later zullen zien, dat die hoeven behoorden tot de nalatenschap van Eyse Jans van Terwisga, die in 1623 was overleden. De hoeve Nr. 26 draagt de naam "*De Dijk*", een naam die ongetwijfeld verband houdt met de naam van het aangrenzende dorp Langedyke. Deze hoeve heeft voor schrijver dezes een zeer bijzondere betekenis, omdat hij reeds in de loop van de 18de eeuw in het bezit is gekomen van één van zijn voorvaderen, en nu nog eigendom is van zijn twee zusters. Voor 1812 heette de eigenaar Pieter Willems, die van de vele andere Pieters werd onderscheiden door de toevoeging achter zijn naam "van de Dijk"¹⁰⁾. Deze was gehuwd met Antje Halbes, een dochter van Halbe Jans en Rensje Teunis. Bij de invoering van de Burgerlijke Stand nam de familie de achternaam *Dijk* aan, maar in 1818 heet de eigenaar van Nr. 26 in het Floreenregister nog Antje Halbes. Pieter Willems overleed in 1799 en Antje Halbes in 1825. Zij hadden 3 kinderen, Willem Pieters, die jong gestorven is, Halbe Pieters Dijk, die ongehuwd bleef, en een dochter Rensje Pieters Dijk, die trouwde met Jan Jans Mulder (1758-1834), en deze Jan Jans Mulder was de bet-overgrootvader van schrijver dezes. Ook diens vader, eveneens Jan Jans geheten, was molenaar op De Bult. Hij heette dan ook gewoonlijk Jan Jans, de olde mulder op de Bult. Hij werd geboren op De Bult, of, zoals het in het doopregister staat te lezen "bij de meule, onder de klokslag van Appelsche", in 1714, en overleed in 1794. De molen, een standerdmolen, op de kaart van Schotanus à Sterringa van 1685 vermeld als "rogmolen", wordt reeds vermeld in 1639, in een door of namens gedeputeerden van Friesland opgemaakte lijst van molens, die moeten worden afgebroken, omdat ze niet voldoende opbrachten in de belasting ("impost" heette dat toen) op het gemaal. Hij werd echter niet afgebroken, maar heeft daar op de heide tussen Appelsche en Elsloo, nog bestaan tot 1899, toen hij werd afgebroken en het muldersbedrijf overge-

plaatst naar het nieuwe dorp Appelscha aan de Compagnonsvaart.

Na deze uitweiding keren wij tot ons onderwerp terug: De hoeve Nr. 28 was in 1640 eigendom van Jan Piers Lycklama, een zoon van Grietje van Terwisga, en Nr. 30 behoorde aan de erfgenamen van Asse Syrcks van Terwisga. Alleen de nummers 24 en 27 zijn niet in het bezit van een nakomeling van Terwisga. Nr. 24, de Sate Terwisga, was in 1640 eigendom van: 1. de weduwe van *Wilt Hendricks* met hare kinderen en 2. van de erfgenamen van *Hendrick Wiltinge*. Nr. 27 is eigendom van *Beernt Hendricks*, en diezelfde Berent Hendricks is ook de "bruijker" van de pastoriehoeve, Nr. 25. Wij menen, dat de conclusie gerechtvaardigd is, dat deze Berent Hendricks een broer was van de toen al overleden Wilt Hendricks.

De hele kwestie zou waarschijnlijk veel duidelijker zijn, als wij wisten, wie de in 1640 ook reeds overleden *Hendrick Wiltinge* is geweest. Er zijn daarover in het verleden wel eens gissingen gemaakt, vooral, omdat wij in Appelsche nog zoveel toponiemen tegenkomen met de naam *Wiltinge*, zoals b.v. de *Wiltingemaad*, de *Wiltingefenne*, het *Wiltingeveen*, de *Wiltingeweg*¹¹⁾. Hendrick Wiltinge moet in het Appelsche van omstreeks 1600 een niet onbelangrijke rol hebben gespeeld, want, behalve dat hij de eigenaar was van de twee Terwisga-hoeven 24 en 27, was hij ook de eigenaar van de nummers 3 en 7, beide in de latere Boerestreek. Na 1640 komt de naam *Wiltinge* niet meer voor in Appelsche als persoonsnaam. Tenzij nu de bij hoeve Nr. 24 genoemde erfgenamen van Hendrick Wiltinge allen vrouwen zijn geweest, moet worden aangenomen, dat deze erfgenamen niet het voorbeeld van hun vader hebben gevolgd, en dat zij weer tot de traditionele Stellingwerfse wijze van naamgeving zijn teruggekeerd, en dat zij dus in plaats van *-inge* een *-s* achter vaders naam hebben gezet, zodat zij dus *Hendricks* genoemd werden. Het kwam wel meer voor, dat niet alle kinderen de nieuwe familienaam overnamen. Zo vinden wij b.v. in de 17de eeuw nog nakomelingen van Lyckle Eebles, die zich niet Lycklama à Nijeholt noemden, maar alleen *Lyckles* (wat in wezen hetzelfde betekent als Lycklama!), terwijl weer anderen zich alleen Lycklama noemden. Als wij dus onder de in 1640 genoemde eigenaren van boerderijen zoeken naar de erfgenamen van Hendrick Wiltinge, dan zullen dat lieden moeten zijn met de naam Hendricks, en dan springt onmiddellijk in het oog de naam *Wilt Hendricks*, wiens weduwe en kinderen onder de eigenaren van de sate Terwisga worden genoemd. Verder zal daar ook zeker bij horen de Beernt Hendricks, eigenaar van Nr. 27 en gebruiker van De Weeme, Nr. 25,

die wel een broer van Wilt Hendricks zal zijn geweest. Een derde, maar minder zeker, zou kunnen zijn de *Aebele Hendricks* die in 1640 Dorprechter is en eigenaar van Nr. 16 (één van de hoeven in Aeking).

De enige verklaring van deze puzzel zou zijn, dat Hendrick Wiltinge gehuwd is geweest met een dochter uit de familie Terwisga. Dat zou zijn eigenaarschap van deze Terwisga-hoeven afdoende verklaren, maar wij moeten toegeven, dat er voor deze theorie geen enkel positief bewijs valt aan te voeren, omdat van het bestaan van een zodanige dochter Terwisga niets bekend is. Op zichzelf zegt dat ook niet zo veel, omdat wij immers van de oudste generatie der Terwisga's alleen Eyse Jan Willems kennen - en wie weet hoeveel zusters die gehad heeft!

De twee dochters uit het huwelijk van Eyse Jan Willems van Terwisga en Merck Syrcksens dochter: *Hylck* en *Grietje*, waren beide getrouwd met een achterkleinzoon van Lyckle Eebles, de stamvader van het geslacht Lycklama à Nijeholt. *Hylck van Terwisga* was gehuwd met *Meyne Lyckles* en haar zuster *Grietje van Terwisga* met zijn broer *Pier Lyckles*. Van geen dezer 4 personen is een geboortedatum bekend. Wel weten wij, dat Grietje van Terwisga overleed in 1605, Meyne Lyckles in 1608 en Hylck van Terwisga en Pier Lyckles beide in 1610. Van beider nakomelingen hebben verschillende een rol gespeeld in de geschiedenis van Stellingwerf-Oosteynde, als grietman, substituut grietman of secretaris. Uit het huwelijk van Hylck van Terwisga en Meyne Lyckles (dus: Lycklama à Nijeholt) werden o.a. geboren: *Lelius* (in 1589 op 1 augustus ingeschreven als student in de rechten te Franeker); *Marcus* (reeds besproken op blz. 12/13, bij Eyse Jans van Terwisga. Wij kunnen daar nog aan toevoegen, dat deze op 21 mei 1593 als student in de rechten werd ingeschreven aan de Hogeschool te Franeker. Marcus overleed, zonder kinderen na te laten, op 9 augustus 1625); *Eyso*, die op 11 mei 1597 ingeschreven werd te Franeker als student in de rechten en letteren: hij was van 1624 tot 1639 grietman van Stellingwerf-Oosteynde, daarna van Stellingwerf-Westeynde. Verder ook twee dochters, Jantje en Aaltje. Het is vermoedelijk deze *Jantje Lycklama*, die gehuwd was met Idzard van Solckema van Ter Idzerd. Een dochter van Eyso Lycklama à Nijeholt was de Hylck van Lycklama, die in de stemkohieren van Stellingwerf-Oosteynde van 1640 voorkomt als eigenaar van diverse boerderijen: Elsloo Nr. 23, Oldeberkoop Nrs. 17 en 19 (deels), en 25, die zij gezamenlijk bezit met "de erfgenamen van Eydso Terwisscha", en Nr. 23.

Uit het huwelijk van Grietje van Terwisga en Pier Lyckles werden o.a. geboren: *Lubbert Piers*, *Lyckle Piers* en *Jan Piers*. Lyckle Piers wordt vermeld in 1619 als secretaris van Stellingwerf-Oosteynde; hij overleed ook in 1619. Hij was gehuwd met *Sipke Sjoerds Jelckema*. Jan Piers wordt vermeld in de Stemkohieren van Stellingwerf-Oosteynde van 1640 als de eigenaar van de hoeve Appelsche Nr. 28. Wij signaleerden deze drie broers ook reeds in 1617, toen zij een stuk land in Eesveen verkochten (zie blz. 16). De wed. van Lyckle Piers, Sipke Sjoerds Jelckema wordt in de stemkohieren van Stellingwerf-Oosteynde in 1640 vermeld als de eigenaar van de hoeve Makkinga Nr. 6. In 1643 wordt ze nog in het testament van haar zoon Suffridus genoemd. Uit het huwelijk werden 6 kinderen geboren: *Suffridus* (d.i. Sjoerdt), in 1600; van 1622 tot 1639 was hij secretaris en van 1639 tot zijn dood in 1645 grietman van Stellingwerf-Oosteynde. *Pier* in 1601; deze was in 1640 en 1643 nog Dorprechter in Makkinga, waar hij eigenaar was van de hoeven Nrs. 8 en 9. *Augustinus* in 1603; hij was secretaris van Stellingwerf-Oosteynde tot 1645, toen hij zijn broeder als grietman opvolgde. *Eyse Lycklama*, die al in 1643 was overleden, en die Bijzitter was van Weststellingwerf. Twee dochters: *Rijnsien (Reinsje) Lycklama*, die gehuwd was met *Tarquinius Swaga*, Bijzitter van Doniawerstal, en *Grietje (Griettien)*, gehuwd met *Gerryt Willems*, schrijver van de Ritmeester Schwartzenberg.

Deze gegevens komen uit het testament van Suffridus, dat op 1-12-1643 werd opgemaakt. Merkwaardigerwijs wordt daarin zijn zoontje *Esaias* (d.i. Eyse) niet met name genoemd (zie ook blz. 36). Suffridus overleed in 1645. Hij was gehuwd met de oudste dochter van Eyse Jans van Terwisga en Harmentje Stevens: *Jelcke (Jeltie) van Terwisga*.

NOTEN

1. Mr. W.B.S. Boeles: Frieslands Hoogeschool en het Rijks Atheneum te Franeker; 2de deel, blz. 78 (Leeuwarden 1879).
2. G. Mulder: Groot-Grondbezit in Stellingwerf-Oosteynde in de 17de en 18de Eeuw (Driem.Blad., 1972/1, blz. 23/38).
3. Zie: Album Studiosorum Academiae Franekerensis, waarin Albertus Barels wordt vermeld als "Bercopanus", ingeschreven in 1708.
4. Zie: Consignatiën Oldemarkt d.d. 8 juli 1719, waar hij vermeld wordt als Al-

bertus Barelts, Iur.Dr. en Rentmeester-Generaal der Domeinen van Friesland.
Idem: Rekening van de Ontvanger der Collaterale Successie in Drente, Anno 1718/19, folio 17 en 17 vs, waar hij genoemd wordt Doctor en Rentmeester Barelts tot Oldebourcoop, die erft van zijn broeder *Richard Barelts* f. 4000,- en van Meuje Femmegien Ketels f. 100,-.

5. Nieuwe Drentse Volks Almanak 1917, blz. 86. Idem: 1910, blz. 194.
6. Voor Mezeroy zie: N.Dr.V.A., 1922, blz. 182/183, en tevens onze Genealogische Fragmenten in Hoofdstuk VIII, onder G: Mezeroy.
7. Zie: Register van Overdrachten, Testamenten, etc., van het Schout-Ambt Steenwijk. Reg.Nr. 149, d.d. 10 mei 1619.
8. Zie: De Nieuwe Ooststellingwerper van 17-6-'71 en van 6-7-'72.
9. Voor de gevolgde procedure bij het stichten van een nieuwe parochiekerk, zie de dissertatie van Dr. K. Bouwer, vermeld in noot 7 van hoofdstuk I.
10. Uit het Diakonieboek van de N.H.kerk van Appelsche, Anno 1773: "... bij de begraffenis van Pieter Willems kint van de Dijk".
11. Dit is niet de sinds kort weer in Appelscha bestaande *Wiltingerweg* (waarin de ~~r~~ ten onrechte is tussengeplaatst). De oude Wiltengeweg was de langs de Noordzijde van de Oosterse Es lopende weg, die van de Boerestreek voerde naar Wiltिंगemaad, Wiltिंगefenne en het Wiltिंगeveen, en die nu - helaas - de naam Oosterse Es draagt: een naam, die voor een *weg* niet op zijn plaats is.

Het erfgoed der Terwisga's

Het is een gelukkige samenloop van omstandigheden, dat de oudste Stemkohieren voor de grietenij Stellingwerf-Oosteynde in 1640 werden vastgesteld, 17 jaar na de dood van de laatste Terwisga-grietman Eyse Jans in 1623, zodat wij uit deze bron een vrij goed inzicht kunnen krijgen in hetgeen hij zijn kinderen naliet. Zoals wij hebben gezien, waren er 5 kinderen geboren uit Eyse Jans huwelijk met Harmentje Stevens: één zoon *Jan Eyses*, geboren vóór 1616, *Jelcke*, geboren in 1616, *Antyn*, geboren in 1618, en *Hiltje* en *Zwaantje*, die geboren moeten zijn na 1618 (na de geboorte van Antijn) en vóór 1624 (de vader stierf in 1623). Bij het overlijden van hun vader waren zij dus alle vijf nog minderjarig, en er zal zeker naast de moeder een curator (voogd) over de kinderen zijn benoemd. Wie dit is geweest, weten wij niet, maar het lijkt niet onmogelijk, dat dit Suffridus Lycklama à Nijeholt is geweest, omdat hij ook in 1640 namens de 4 zusters optreedt als eigenaar van hun bezittingen.

Als in 1640 de Stemkohieren worden opgemaakt, leeft de zoon Jan Eyses niet meer. Hij is, gehuwd of ongehuwd, in elk geval zonder kinderen na te laten, vlak vóór 1640 overleden. Ofschoon hij als ongehuwd wordt opgegeven, geloven wij, dat hij wel degelijk gehuwd is geweest, omdat in het Stemkohier van 1640 als eigenaars van de hoeve Oldeberkoop Nr. 20 worden opgegeven: Suffridus Lycklama à Nijeholt (namens zijn vrouw en haar zusters) en "Jan Eyses weduwe", en deze overleden *Jan Eyses* moet wel de bedoelde zoon van Eyse Jans en Harmentje Stevens zijn geweest.

In onze vroegere publikatie over het groot-grondbezit in Stellingwerf-Oosteynde (zie noot 2 hoofdstuk II) wezen wij er reeds op, dat de erfgenamen van Eyse Jans van Terwisga niet met name worden genoemd in de Stemkohieren van 1640. Slechts in één geval, n.l. bij de hoeve Oldeberkoop Nr. 25 vinden wij als eigenaars genoemd *Hylck van Lycklama* "En de erfgenamen van Eydzo Terwisscha". Het feit dat ook de genoemde Hylck van Lycklama mede-eigenaar is van deze hoeve, is o.i. een duidelijke aanwijzing, dat deze hoeve Nr. 25 een zeer oud familie-bezit is, dat reeds eigendom moet zijn geweest van Eyse Jan Willems, de stamvader

van het geslacht. Hylck van Lycklama was een dochter van Eyso Lycklama à Nijeholt, en deze was een zoon van Hylck van Terwisga. Zij was "de echte huisvrouw" van Jr. Ulbo van Aylva. Die erfgenamen van Eyse Jans blijven dus in de kohieren naamloos: ze zijn verborgen achter de naam van Suffridus Lycklama à Nijeholt, toen grietman van Stellingwerf-Oosteynde, in de toevoeging achter zijn naam als eigenaar: "nomine uxoris, met haere susteren", of soms geheel in het Latijn: "nomine uxoris cum sororibus". Daar Suffridus Lycklama à Nijeholt, zelf van een grootmoeder Terwisga afstammend, gehuwd was met *Jelcke*, de dochter van Eyse Jans van Terwisga en Harmentje Stevens, waren die zusters van zijn echtgenote dus de drie andere dochters van dat echtpaar: *Antje*, *Hiltje* en *Zwaantje*, die in 1640 alle drie nog ongehuwd waren. Het is dan ook duidelijk, dat Suffridus in 1640 slechts als curator, als beheerder van de bezittingen van zijn vrouw en haar zusters optreedt bij de meeste boerderijen, die in 1640 in Stellingwerf-Oosteynde op zijn naam staan, en dat die boerderijen het gezamenlijk erfdeel vormden van de vier dochters van Eyse Jans van Terwisga. Dat betreft dan de volgende boerderijen:

In Appelsche de nummers 10, 26 en 29; in Donkerbroek de nummers 5, 27 en 28; in Vochtele de nummers 3 en 4; in Langedyke nummer 10; in Elsloo nummer 16; in Oosterwolde de nummers 30 en 32; in Makkinga de nummers 10, 11, 27, 29 en 31; in Oldeberkoop de nummers 8, 13, 18, 24, 36, 37, 38, 42, 45, 46, 47, 48 en 49 en bovendien nog de nummers 25 (samen met Hylck van Lycklama) en 20 (samen met Jan Eysses weduwe).

Tesamen zijn dat dus 32 boerderijen. Slechts 3 hiervan zijn in 1698, als de Stemkohieren worden herzien, eigendom van leden van de familie Lycklama à Nijeholt (Suffridus was in 1645 overleden). Dat zijn:

In Elsloo nummer 16, waarvan de eigenaars zijn verschillende leden dezer familie; in Makkinga de nummers 10 en 11, waarvan de eigenaar is Augustinus Lycklama à Nijeholt, toen grietman van Opsterland. Als wij deze laatste drie even buiten beschouwing laten, dan staat dus vast, dat in ieder geval de resterende 29 boerderijen hebben behoord tot het bezit van de in 1623 overleden grietman Eyse Jans van Terwisga.

Wij willen nu trachten na te gaan, welke hoeven in 1640 of daarvoor deel hebben uitgemaakt van het totale familie-bezit der Terwisga's in Stellingwerf-Oosteynde. Allereerst gaan wij dan uiteraard naar *Terwische* onder Appelsche, waar wij zien, dat Nr. 30, de z.g. *Leege Bult*, eigendom is van de erfgenamen van Asse Syrcks, de zoon van Syrck Eyses van

Terwisga. Vervolgens Appelsche Nr. 28, die eigendom is van Jan Piers Lycklama. Het kan niet anders, of deze heeft die boerderij verkregen als erfenis van zijn moeder: Grietje Eyses van Terwisga. De Nrs. 26 en 29 zijn reeds boven vermeld bij de bezittingen van Suffridus Lycklama à Nijeholt. Wat Nr. 24, de Sate Terwisga betreft, geloven wij niet, dat het noodzakelijk is te bewijzen, dat deze oorspronkelijk Terwisga-bezit is geweest, en wij dachten, dat hetzelfde mag gelden voor Nr. 27. (Zie ook, wat wij hiervoor hebben gezegd over *Wiltinge*, op blz. 26 en 27)

Ook van de hoeven, die in 1640 geheel of gedeeltelijk eigendom zijn van Wypke Meyntedochter, de weduwe van Goossen Mercks van Terwisga, namens haar kinderen, hebben met zekerheid tot het familie-bezit der Terwisga's behoord. Dit betreft de volgende gevallen: In Oosterwolde Nr. 7, die geheel haar eigendom is. Oosterwolde Nrs. 53 en 54, die zij, evenals Langedyke Nr. 11, gezamenlijk bezit met Aernt Barels I. In Oosterwolde Nr. 32, die zij deelt met Suffridus Lycklama à Nijeholt (in feite dus met de gezusters Terwisga).

Van de 6 hoeven, die in 1640 op naam van Aernt Barels I staan, zijn ook de meeste, zo niet alle, afkomstig van de Terwisga's, blijkens de toevoeging achter zijn naam: "nomine uxoris", d.i. namens zijn vrouw Magdalena van Terwisga, de dochter van Merck Eyses. Dit betreft de volgende hoeven: in Vochtele Nrs. 7 en 14; in Makkinga Nr. 4; in Oosterwolde de Nrs. 16, 17 en 44 (en natuurlijk de reeds genoemde 3, die hij deelt met Wypke Meyntedochter).

Van de 4 hoeven, die in 1640 op naam van Hylck van Lycklama staan, kunnen wij slechts van 2 met zekerheid zeggen, dat ze afkomstig zijn van de Terwisga's, hoewel het toch waarschijnlijk is, dat dit op alle 4 betrekking heeft. Deze 2 hoeven zijn: Oldeberkoop Nrs. 17 en 28. Als dit oorspronkelijk Lycklama-bezit zou zijn geweest, dan is er geen enkele reden, waarom deze twee hoeven in 1698 werden geërfd door Aernt Barels II. Elsloo Nr. 22 blijft in 1698 in het bezit van de Lycklama's (t.w. Augustinus, de grietman van Opsterland), terwijl Oldeberkoop Nr. 19 in 1728 eigendom is van Eyt Cornelis en enkele anderen. Het lijkt er veel op, dat Hylck deze hoeve heeft vermaakt aan haar pachter ("bruijker", zoals men toen schreef). Oldeberkoop Nr. 25 hebben wij reeds vermeld bij de bezittingen van Suffridus Lycklama à Nijeholt.

De 3 hoeven, die in 1640 op naam van Suffridus staan, en die in 1698 op naam van andere leden dezer familie staan (Elsloo Nr. 16 en Makkinga

Nrs. 10 en 11), zijn ook waarschijnlijk uit het familiebezit der Terwisga's afkomstig, n.l. uit het erfdeel van Suffridus' grootmoeder: Grietje van Terwisga. En dan is er tenslotte nog de hoeve Makkinga Nr. 6. Die staat in 1640 op naam van *Sipke Jelckema*, en dat is de al eerder genoemde Sipke Sjoerds Jelckema, de moeder van Suffridus Lycklama à Nijeholt. Zij kan die hoeve alleen maar geërfd hebben van haar man, Lyckle Piers, de zoon van Grietje van Terwisga. Dat deze veronderstelling juist is, blijkt uit het feit, dat deze hoeve in 1698 eigendom is van Anna Frankena, de dochter van Hiltje van Terwisga. Het bovenstaande samenvattend, komen wij tot de conclusie, dat van de 317 stemgerechtigde hoeven in de grietenij Stellingwerf-Oosteynde omstreeks 1600 circa 54 eigendom waren van leden der familie Terwisga. Wij tekenen hierbij aan, dat, ofschoon misschien een enkele hoeve er ten onrechte bij is gerekend, het totale bezit der familie nog veel groter is geweest, daar wij hun bezittingen buiten Stellingwerf-Oosteynde - zoals b.v. die in Weststellingwerf en in de aangrenzende gebieden in Overijssel en Drente, en in Schoterland - geheel buiten ons onderzoek hebben gelaten.

Een tweede conclusie is, dat er, behalve de familie Terwisga, omstreeks 1600 geen andere familie in Stellingwerf-Oosteynde grote bezittingen had. De enige, die in dit verband misschien als een uitzondering genoemd mag worden, is Jr. *Willem van Ewsum*, die in 1640 eigenaar was van 6 boerderijen in Haule, n.l. de Nrs. 11, 15, 16, 18, 19 en 20. Dat is op een totaal van 20 stemgerechtigde hoeven in Haule een respectabel percentage. Deze zelfde 6 hoeven zijn in 1698 geërfd door Georg Wilhelm, Graaf van Kniphuizen en Nienoord, maar in 1728 zijn ze alle 6 overgegaan in het bezit van de oud-grietman van Opsterland, Augustinus Lycklama à Nijeholt. Het feit, dat deze bezittingen grensden aan die in Groningen en Drente (en natuurlijk ook in Opsterland), en dat ook hier uitgestrekte hoogvenen lokten tot ontgraving, zal aan deze bezitsvorming niet vreemd geweest zijn.

De familie Lycklama à Nijeholt had omstreeks 1600 in Stellingwerf-Oosteynde nog vrijwel geen bezittingen. De weinige hoeven, die dan op hun naam staan, blijken alle afkomstig te zijn uit de erfenis van Terwisga-dochters, waarmee zij gehuwd waren.

De families *Frankena* en *Van Heloma*, die later zo'n grote rol zullen gaan spelen, hebben in 1640 nog in het geheel geen bezittingen in Stellingwerf-Oosteynde. Slechts één nieuwe familie heeft haar komst aange-

kondigd: de familie *Barels* in Oosterwolde, die daar, in de persoon van *Aernt I*, via een huwelijk met een Terwisga-dochter (Magdalena) vaste grond onder de voeten heeft gekregen, en waarvan wij de geschiedenis reeds hebben geschetst. In het volgende hoofdstuk zullen wij zien, wat er na 1640 met de bezittingen der Terwisga's is gebeurd.

Naschrift. Wij zijn in het voorgaande reeds enkele malen de naam *Augustinus Lycklama à Nijeholt* tegengekomen. Dit zal in het vervolg nog veel vaker gebeuren, en aangezien met deze naam lang niet altijd dezelfde persoon wordt bedoeld, leek het ons gewenst hier een kort overzicht te geven van de voor ons belangrijkste figuren met deze naam; die in feite dezelfde naam is als de Friese naam *Auke*.

1. De eerste *Augustinus* is de in 1603 geboren 3de zoon van Lyckle Piers en Sipke Sjoerds Jelckema (zijn oudste broer was dus Suffridus). Deze Augustinus was in 1643 secretaris van Stellingwerf-Oosteynde en in 1647 werd hij grietman van deze grietenij. Hij was gehuwd met Sytske Jacobsdr. van Beyma, en woonde in Makkinga. In 1661 deed hij afstand van het ambt en hij overleed op 1 augustus 1670. Zowel hij als zijn vrouw werden in de kerk te Makkinga begraven.

2. De tweede Augustinus was de in 1670 geboren Augustinus Lubberts Lycklama à Nijeholt, zoon van Lubbert Piers en zijn 1ste echtgenote Romkje Daniël de Blocq van Scheltinga. In 1698 is hij grietman van Opsterland en hij moet vóór 1728 afstand hebben gedaan van dit ambt, omdat hij in dat jaar genoemd wordt: de oud-grietman van Opsterland. Hij overleed te Beets op 22 juni 1744 op 74-jarige leeftijd.

3. De derde Augustinus hebben wij (nog) niet geïdentificeerd. Wij ontmoeten hem o.a. in 1698, als hij samen met een aantal familie-leden, waaronder ook de onder 2 genoemde, genoemd wordt als gedeeltelijk eigenaar van de hoeve Elsloo Nr. 16, en waar hij wordt vermeld als de substituut-secretaris van Opsterland. Hij is ongetwijfeld een neef van No. 2, en zal ook omstreeks 1670 zijn geboren.

4. De vierde Augustinus, die wij pas veel later zullen ontmoeten, is een kleinzoon van No. 2: geb. 1742. Deze Aug. Lycklama à Nijeholt trouwde in 1762 met Susanna Georg Wolfgangsdr. Barones thoe Schwartzenberg en Hohenlandsberg. Een dochter, Georgina, trouwde met Philip Hendrik Nerig Bögel in 1782, en 4 dochters uit dit huwelijk, dus kleinkinderen van Aug. Lycklama à Nijeholt Nr. 4, ontmoeten wij in Ooststellingwerf in 1818: Susanna, Christina, Martha en Augusta Bögel.

De toestand in 1698

Na 1640 werden de Stemkohieren voor de eerste maal herzien in 1698, dus bijna 60 jaar later. Dit geschiedde in Stellingwerf-Oosteynde onder leiding van de grietman van Opsterland, Augustinus Lycklama à Nijeholt (zie boven in Naschrift bij Hoofdstuk III, No. 2). Het Cohier begint met de volgende inleiding:

"*Cohier* van de stemdragende Personen ende Goederen in de respectieve dorpen der Grietenie Volgens 't Reglement ende Resolutie der Ed. Mogende Heeren Staten deser Provincie in dato den 16 July 1698 genomen ende gearresteert, ende daarop gevolgd uitschrijvinge bij derselven Gecommitteerde van den 20 dito gedaen, gemaect ten overstaen van de Ed. Heere Augustinus Lycklama à Nijeholt, grietman [over Opsterlant], ende de Heere Augustinus Lycklama à Nijeholt [zie hierboven, No. 3], Substituut-Secretaris van de gedachte Grietenie Opsterlant. Alles conform het *Cohier* in den Jare 1640 vastgesteld". Daarop volgt de inhoudsopgave:

Cohier der Stemmen van de Grietenie
Stellingwerf-Oosteynde
de annis 1640 en 1698:

Oldebercoop	50 Stemmen	} ----- 317 Stemmen
Nieuwbercoop	21 Stemmen	
Mackinge	34 Stemmen	
Donckerbroeck	43 Stemmen	
Haule	20 Stemmen	
Oosterwolde	57 Stemmen	
Vochtele	14 Stemmen	
Appelsche	30 Stemmen	
Langedyke	12 Stemmen	
Elseloo	36 Stemmen	

Als voorbeeld laten wij hier ook nog volgen het aan het eind geplaatste protocol, bij ieder dorp:

"Aldus gedaen ende gebesoigneert tot Oldebercoop in de kercke, bij mij Oude[r]schreven Grietman, absente secretario, ter praesentie van de Dorprechter Laelius van der Vecht, de Heere Aernt Barels, Joachimus Frankena, B. Lycklama à Nijeholt (d.i. Bartholdus, toen grietman van Stellingwerf-Oosteynde. M.), met haelen T. Poutsma, nots. publ., met 't Jaer en Maentgetal".

Men merke op, dat hier in één en dezelfde zin de naam is geschreven als *Barels* en als *Baerelts*. Het is duidelijk, dat dit voor de mensen toen niet het minste verschil maakte.

Het is jammer, dat er geen tussentijdse herziening van de Stenkhieren heeft plaatsgevonden, omdat 60 jaar wel een beetje lang is om in alle gevallen de juiste relatie te herkennen tussen de eigenaars van 1640 en die van 1698. Er kunnen in die tussentijd zeer goed andere eigenaars zijn geweest. Gelukkig zal blijken, dat dit voor het familiebezit van de Terwisga's niet van overwegend bezwaar is, omdat wij daarvoor met vrij grote zekerheid de erfgenamen kennen. In 1640 was, zoals wij gezien hebben, alleen Jelcke van Terwisga nog maar getrouwd, en trad haar echtgenoot, de grietman van Stellingwerf-Oosteynde, Suffridus Lycklama à Nijeholt, die tevens haar achterneef was, op namens haar en haar 3 zusters, als eigenaar van 32 boerderijen. Maar in 1698 leeft geen van de 4 zusters meer, en het is dus noodzakelijk om in het kort hun levensgeschiedenis te schetsen, voor zover wij die kennen.

Suffridus Lycklama à Nijeholt overleed in 1645 en werd op 12 april van dat jaar in de kerk te Oldeberkoop begraven. Uit zijn huwelijk werd één zoon *Esaias* (d.i. *Eyse*) geboren, die in 1666 in het testament van zijn oom Augustinus wordt genoemd. Hij is vermoedelijk vrij jong gestorven. Zijn echtgenote overleefde hem nog 45 jaar, want nadat zij op 20 januari 1688 haar testament had opgemaakt, overleed zij op 16 juni 1690. In het reeds eerder genoemde werk over Oldeberkoop, waarop wij later nog terugkomen, is ook een genealogie van de familie Willinge Prins opgenomen, samengesteld door de heer A.J.R. Willinge Prins. De vraag, wat deze familie, genealogisch gezien, heeft te maken met de familie Terwisga, terzijde latend, moeten wij hier toch wijzen op een vergissing in de bewuste genealogie. Wij lezen daarin namelijk, onder 2 a: "Jelcke Terwisscha, geb. Oldeberkoop 1616, overl. ald. 1674". Dat deze mededeling onjuist is, bewijst niet alleen haar testament van 1688, maar blijkt ook duidelijk uit het opschrift op haar grafsteen in de kerk te

Oldeberkoop, dat als volgt luidt: "Anno 1690, den 16 Juny, is christelijck in den Heere gerust die Eerbare ende d[e]uchtsame Jelcke Ter Wische, naegelaten wed[uwe] van den Heere Suffidus Liklama à Niholt off omtrent haer 74ste levensjaer, ende leit alhier begraven".

Het testament van Jeltien Terwisscha, dat zich tot voor kort bevond onder andere familiepapieren in particulier bezit, berust thans op het Rijksarchief van Friesland, zodat wij nu in staat zijn hieraan een korte bespreking te wijden.

Na de in die tijd gebruikelijke inleiding (-In den Name Godes Amen. etc. etc.) deelt de testatrice ("ick Grietmansche Jeltien Terwisscha") mee, dat zij op 27 november 1678 "met rijpen beraede ende voorbedachten gemoede" haar testamentaire dispositie gemaakt heeft. Zij beschrijft deze "dispositie" uitvoerig door vervolgens tot in de kleinste details een opsomming te geven van al haar vaste goederen, die zij in vier gedeelten verdeelt. Om enig idee te geven van de wijd-verspreide eigendommen van deze Terwisga-dochter, hebben wij een lijstje gemaakt van de diverse plaatsen, waar de opgesomde goederen waren gelegen:

Oldebercoop, Nieubercoop, Mackinge, Donckerbroeck, Appelsche, De Bult (onder Appelsche), Weper (onder Oosterwolde), Twytel (zij spelt 't Wijtel, onder Makkinga), Langedijke, Elsloo, Veneburen (onder Makkinga), Holt-pade, Holtwolde, Steggerde, Noordwolde, Spange, Zandhuizen (onder Noordwolde), Boekelte (d.i. Boekholt onder Boyl), Slijckenborgh, Suithorne (d.i. Zuidhorn onder Elsloo), Oosterhale (er staat: Oosterhalle, maar dat zal een verschrijving zijn), Teroele (in Doniawerstal, ten Z.W. van Langweer), Tersool (in Rauwerderhem, N.O. van Sneek), Echten, de Joure, Katlijck, Oudehorne, Suameer, Cleyenborgh (ons onbekend).

Nadat al deze bezittingen, met de namen van de gebruiickers en de ligging in vier gedeelten zijn verdeeld, benoemt de testatrice tot haar erfgenamen:

Antien Vranckena mijn suster Hiltien Terwisscha doghter het eerste gedeelte

Arents Barelts mijn suster Antien Terwisscha soone het tweede gedeelte

Joachimus Vranckena mijn suster Hiltien Terwisscha soone het derde gedeelte

Harmijntien Vranckena mijn suster Hiltien Terwisscha doghter het vierde gedeelte.

Aan de armen tot Oldebercoop vermaakt zij "het huis en goet cum annexis

tot Oldebercoop alwaer Rommertien Claes woont met het privilegie dat Rommertien Claes vrije woning ende gebruyck in hetselve huis en van het goet cum annexis zal mogen hebben en houden soo lange als sij leeft".

Dit wordt gevolgd door de volgende belangrijke bepalingen: "... *ver-biede mijn erfgenaemen het vercoopen van mijn vaste goet met fide commiss beswaert gelijk ick sulcks noch mits desen met fide commiss beswaere bij versterff van mijn erfgenaemen aen de naeste wettige erfgenaemen altoos op mijn bloet te sullen vererven*".

Uit deze gecursiveerde passage blijkt, dat ook Jelcke zèlf haar bezittingen via een fidei-commissair testament heeft geërfd van haar vader (Eyse Jans van Terwisga) en haar zuster Zwaantje, en dat zij deze nu weer doorgeeft aan haar naaste bloed-(verwanten): de kinderen van haar zusters, wederom als fidei-commissaire goederen.

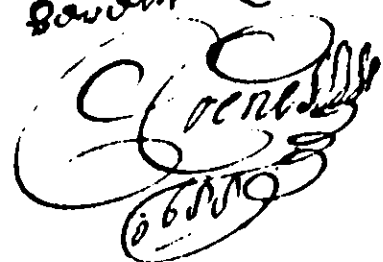
Hoewel het gehele testament met dezelfde hand is geschreven - vermoedelijk door één van de getuigen, de klerk Laelius Holtrop - is het kenmerk in twee gedeelten tot stand gekomen. Het eerste gedeelte, d.z. de eerste 6 pagina's, zijn in de 1ste persoon-vorm geschreven ("ick, Grietmansche Jeltien Terwisscha"), maar het tweede gedeelte, dat begint op blz. 7, nadat zij heeft meegedeeld, dat zij de volgende personen, "alle van goeden geloove", "bij malkanderen heeft doen vergaderen, namentlijck Dominus Joannes Wisman, praedicant, Steven Jans Smit, Berent Cornielis, Mr. Claes Coenes schoolmeester tot Oldebercoop, de secretaris Laelius Swaga ende de clerck Laelius Holtrüp, ende deselve specialijck versocht omme desen benefens mij te willen bevestigen" - gaat het stuk plotse-ling over in de 3de persoon: "hetwelcke bij ons al soo gewilligh is gedaen, nadat de Grietmansche Jeltien Terwisscha hadde verclaert... etc., etc.". Ook het feit, dat Jeltien in de aanvang schrijft "op heden den 27 november 1678, terwijl de ondertekening plaats vindt op 20 januari 1688, wijst erop, dat het geheel in twee gedeelten tot stand is gekomen.

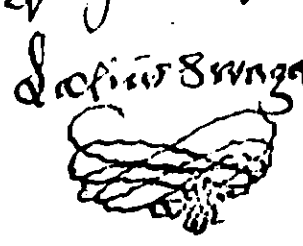
Wij laten nu nog het slot van het testament volgen met een facsimile van de hantekeningen:

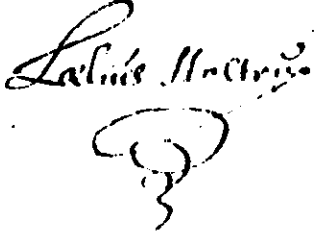
"...nadat de grietmansche Jeltien Terwisscha hadde verclaert het inholt desen haer uijterste wille te zijn, ende wel verstanden te hebben, ende sij desen in onse praesentie hadde verteeckent ende ons het begin ende besluite vooren waeren gelesen onder belofte dat onse dese verteeckeninge sal zijn ende blijven onschadelijck alles onder een contex[t] op den twintighsten Januarij een duisent ses hondert acht entachtentigh".

alle van goeden geloove, ende de selve
 specialica sijn omme desen beuolte
 sijn mij te wille bereyting, get uolc-
 we bij ons alsoo gewillighe geding, na
 dat die grommense geltig sijn wif-
 soga gaderde voort get ingelt desen
 grommense wille te sijn, ende mede
 xitandis te garen, ende sijn d'yn in
 onse presentie gaderde voort d'and
 out get begun ende afslute voorij
 waerde gelesig onder belofte dat ons
 dese staeringe sel sijn ende alle
 ons outgoddlica alle onder een
 out op den twintigsten Januarij
 v'nd'ijent heb goudert acgt ontroegde
 -tig

Jelcke van ter wisga Joh. Wisman Steven Jans Smit
 Berent Cornelis

Het bovenbeschreven testament is ook belangrijk uit een toponiemisch oogpunt bekeken, omdat het, behalve een zee van namen van "bruijckers" der landerijen, ook een groot aantal plaatsnamen en veldnamen bevat, die misschien niet meer algemeen bekend zijn. Wij kunnen daar hier niet uitvoerig op ingaan, doch volstaan met enkele, die ons het meest interessant voorkwamen, te noemen. In Oldeberkoop spreekt Jelcke van "mijn grietmansche huis en landt"; te Oosterhaule van "mijn Sathe landts tot Oosterhalle"; te Appelsche van "mijn *arve* landts tot Appelsche op De Bult"; van "mijn gerechtigheid in 't *Vrebroeck*"; "landt tot Oldebercoop met de *maedt* ende *Oostercamp*"; "*Cleijenborgh*" hebben wij niet kunnen identificeren; nogmaals "mijn *arve landts*" tot Echten, en van "de *stedepachten op de Jouwer*"; in Holtwolde van "de *scheeren in de meente*"; "twee dachmادت broecklandt dat selden onderloopt"; "landt tot Donckerbroeck in de *Russchen*". Iets voor ons geheel onverklaarbaars is "de *halve brugge* tot Oldeberkoop".

Onder de vele persoonsnamen vinden wij de merkwaardige *Jan Bootsman* te Elsloo, en enkele beroepsnamen, zoals b.v. *Jacob Artes Scheper* in Makkinga en *Claes Schoemaker* te Donckerbroeck.

Bij de plaatsnamen willen wij alleen wijzen op de doorlopend zó geschreven namen: *Steggerde*, *Boekelte*, en tenslotte op het niet mis te verstane "Lense Lenses landt op 't *Wijtel*". Daaruit blijkt duidelijk, dat de tegenwoordige vorm *Twytel* is ontstaan uit "het *wytel*" - dat misschien een -*loo* naam is: het "wyte loo". Maar of dit "wyte" gezien moet worden als het Friese woord voor "nat" (wiet), menen wij te mogen betwijfelen. Eerder zouden wij denken aan een overeenkomst met "wit" in het Drentse Witten.

De tweede dochter van Eyse Jans en Harmentje Stevens, *Antien van Terwisga*, geboren in 1618, trouwde in 1653 met dr. *Albertus Barels*, geboren in 1610 te Oosterwolde, als zoon van de reeds besproken Aernt I en Magdalena van Terwisga¹⁾. Popping deelt in zijn Schetsen mee, dat hun huwelijk werd ingezegend door ds. Joh. Wisman in de kerk te Oldeberkoop (zie ook bij het voorgaande testament van Jelcke). Op 3 januari 1655 werd uit dit huwelijk een zoon geboren, die naar zijn grootvader, *Aernt* werd genoemd. Hij bleef in dit huwelijk het enige kind, zodat het vermoeden gewettigd is, dat óf de vader óf de moeder, vrij kort na zijn geboorte is overleden. Van geen van beiden is overigens een overlijdensdatum bekend. Wij mogen dus verwachten, dat dit zoontje, als hij dan nog leeft, in 1698 de

enige erfgenaam is van de bezittingen van Antyn van Terwisga. Dat hij ook $\frac{1}{4}$ van de bezittingen van Jelcke erfde hebben wij hierboven reeds gezien.

De derde dochter van Eyse Jans en Harmentje Stevens, *Zwaantje van Terwisga*, geboren tussen 1618 en 1624, trouwde in 1648 met *Claes Michiels* (later Dr. *Nicolaus*) van *Heloma*, geboren te Heerenveen in 1622. De ondertrouw vond plaats te Heerenveen op 31 mei 1648. Zwaantje is overleden vóór 27 november 1678, omdat op die datum Dr. Nicolaus van Heloma hertrouwde, met Antje Bonnes. Hij overleed ca. 1689. Hun huwelijk was kinderloos gebleven, en ook Zwaantjes bezittingen zijn via een fideï-commissair testament naar de kinderen van haar zusters Antien en Hiltien gegaan.

De vierde dochter van Eyse Jans en Harmentje Stevens, *Hiltien van Terwisga*, eveneens geboren tussen 1618 en 1624, is omstreeks 1650 getrouwd met *Regnerus Frankena*, te Wolvega geboren in 1620 en overleden op 21 augustus 1668. Hij is begraven in Oldeholtpade. Regnerus (d.i. Reinier of Reinder) was één van de vier kinderen van Franke Regneri (Regnerussen) Frankena, secretaris van Stellingwerf-Westeynde, en Antien Hansdr. Twee broers van Franke Regnerussen, Matthijs en Johannes, waren resp. getrouwd met Anske Lycklama en Anna Krull, dochter van de schulte van Dalen. Johannes werd in 1664 burger van Coevorden. Zijn zoon *Arnold Frankena* zullen wij later nog tegenkomen als wij de relaties bespreken tussen de families Barels en Frankena en de familie Ketel in Diever. Regnerus en Hiltien hadden 4 kinderen, waarvan wij in de Stemmokohieren van 1698 slechts 3 tegenkomen, omdat de oudste, een zoon *Matthijs*, geboren in 1651, ongehuwd is overleden op 1 augustus 1669, toen hij student in de rechten was in Franeker. De andere kinderen waren: *Joachimus* (Jochem), *Harmina* (Harmijntje) en *Anna*. Het zijn deze drie, die wij in 1698 aantreffen als de erfgenamen van Hiltje van Terwisga's bezittingen, en, zoals wij hebben gezien, ook gedeeltelijk van die van hun tantes Jeltien en Zwaantje van Terwisga. Omdat het om vele redenen interessant is, laten wij hier ook de hoofdzaken van het testament van Regnerus Frankena en Hiltje Terwisga volgen.²⁾

Op 9 augustus 1668 maakte het echtpaar hun gezamenlijke testament op, te hunnen huize in Wolvega, en het werd op 4 oktober 1669 door de heer Joannes Glinstra, Raad Ordinaris bij het Hof van Friesland, ter griffie van dit Hof aangeboden ter registratie in het fideï-commissaire Registra-

tieboek. Uit deze twee data valt op te maken, dat Regnerus en Hiltien beiden tussen die 9de augustus 1668 en 4 oktober 1669 zijn overleden. Zoals wij reeds hebben opgemerkt, overleed ook hun oudste zoon Matthijs binnen deze termijn, namelijk op 1 augustus 1669. Het noodlot sloeg zeer hard toe in dit gezin tussen 1668 en 1669, en men voelt het als nog tragischer, wanneer men Regnerus in hun testament "hoort" zeggen dat hijzelf "gesondt van lichaem is", maar dat "Hiltie is sieck te bedde leggende, nochthans onse sinnen volledich meester", en 14 dagen later was hijzelf reeds overleden.

In hun testament laten de beide testatoren al hun aardse goederen na aan hun kinderen, waarvan er overigens niet één bij name wordt genoemd. Wel bepalen zij dat, in geval zij zonder kinderen mochten komen te overlijden, ze aan elkaar het vruchtgebruik legateren: "de eerste overlijdende aan de langstlevende". "Aen de kercke-armen van Wolvega" legateert elk van de testatoren 250 Car. guldens. Wij weten nu, dat zij niet zonder kinderen na te laten, zijn overleden, zodat de verdere bepalingen van dit testament nooit van kracht zijn geworden, maar wij willen onze lezers deze bepalingen niet onthouden, ook al niet, omdat er enkele familiere-laties uit blijken, die misschien niet zo bekend waren. In het geval dus, dat beide kinderloos zouden overlijden, vermaakt Regnerus de hem toevallende goederen aan zijn nicht Juffer[.....]³⁾ van Lycklama, echtgenote van de heer Joannes Glinstra te Leeuwarden, en, indien deze mocht zijn overleden, aan de kinderen van wijlen de heer Hans van Lycklama, in leven grietman van Gaasterland, de ene helft, en de kinderen van Juffer Anskie van Lycklama, echtgenote van wijlen den heer Joannes Crack, in leven grietman van Aengwirden, de andere helft.

Aan Trijntie Cleijs, echtgenote van Pieter Cleijs, wonend "op de Ydzardt", vermaakt Regnerus "een seeckere cleijne plaetse met huijsinge cum annexis, staende en gelegen tot Sonnega", door Roelof Dircx als meijer gebruikt, en aan Mattijs Pieters zoon van Pieter Cleijs voornoemd, "een stuk hooyland en weeren" gelegen op Reijgershuysen, streckende van de Dide Wegh tot aan de scheidinge van Pier Steffens landen, met twee ackers boulandt aldaer gelegen, streckende van de Schene tot achter de brinck".

Hiltien van Terwisga vermaakt in dat geval - d.w.z. als zij als laatstoverlevende zonder kinderen overlijdt - al haar aardse goederen "aen mijn naeste bloet".

Hier volgt dan nog het slot van dit 17de eeuwse testament, waarvan wij eveneens een deel in facsimile afdrukken:

".....hebben tot bevestiging van dese onse dispositie doen convoceren Wolter Sibbes, Mr. Dirck Ripperbant, Jan Egberts, Jannes Martens, Harcke Tjebbes, Jan Hendricks en Joannes Thijssen, alle wonende tot Wolvega, alle mannen van goeden gelouwe, dewelcke op ons beede en versoeck als getuigen dese onse dispositie (:nadat wij in haer aensien deselve ge- teijkent hadden, met verclaeringe sat hierinne voor haer niets prejudia- beles begrepen was, gemerckt alleen de voorredenen ende het besluit haer is voorgelesen:) met haer gewoonlijke onderschrijvinge geconfermeert hebben, alles in een context ten huijse van ons testatoren voornoemt, op den 9 Augusti Een Duijsent ses Hondert acht en 't sestig 1668.....

Onderstaende R. Franckena, Hiltien van Terwijsche, Wolter Sibbes, ijan Egberts, Dirck Ripperbant, Jan Hendrycx, ijannes Martens, Dit is Harcke Tjebbes handtmerck, me teste J. Thijssen."

Wondend' Act' H'folinga, alle' mannen van goeden gelouwe,
 die aenleche alle op ons beede & versoeck als getuigen
 dese onse dispositie (nadat wij in haer aensien der
 selve geteijkent hadden, met verclaeringe sat hierinne
 voor haer niets prejudicialles begrepen was, gemerckt
 alleen de voorredenen ende het besluit haer is voorgelesen)
 met haer gewoonlijke onderschrijvinge geconfermeert
 hebben, alles in een context ten huijse van ons Testatoren
 voornoemt, Op den 9 Augusti Een Duijsent ses Hondert acht
 en 't sestig 1668. Dit post' is vonden' onder' handte der
 testatoren van, wint' gel' d' wint' d' 22. rege van
 den 9. van Januari' v' Dordrecht ald' d' rege der Acten
 uits' Oude v' Dinde' v' Franckena, Hiltien van Terwijsche
 Wolter Sibbes, ijan Egberts, Dirck Ripperbant, Jan
 Hendrycx, Jannes Martens, Dit is Harcke Tjebbes
 handtmerck, me teste J. Thijssen met denig' toeg'

In een later stadium zullen wij ook nog het testament van Anna Frankena bespreken, maar daarop iets vooruitlopend kunnen wij hier wel een vergelijking maken tussen deze drie belangrijke documenten. Hoewel het alle drie fidei-commissaire testamenten zijn, verschillen ze toch vrij sterk. Het testament van Jeltien Terwisga is een in vrij eenvoudige bewoordingen opgesteld stuk, waarin alle bezittingen van de erflaatster worden opgenoemd, in vieren verdeeld en aan vier erfgenamen vermaakt. Er is, zo te zien, aan de opstelling geen rechtsgeleerde, notaris of iets dergelijks te pas gekomen. Geheel anders van stijl daarentegen is het testament van Hiltien en Regnerus; dat moet wel door een geleerd man zijn opgesteld (Mr. Ripperbant?). Het belangrijkste verschil is echter, dat in dit testament de bezittingen der beide testatoren niet worden opgesomd. Het enige wat uitdrukkelijk wordt vermeld, is het legaat aan de familie Cleijs. Mede gezien het latere testament van Anna Frankena, wil het ons voorkomen, dat bij het testament van Regnerus en Hiltien nog een "inventaris" behoort, een stuk, dat waarschijnlijk verloren is geraakt. Er is namelijk bij het testament van Anna van Franckena een afzonderlijke "Staet en Inventaris" gevoegd, waarin alle bezittingen worden opgesomd.

Wanneer wij nu al het voorgaande samenvatten, dan vinden wij dus in 1698 als de enige erfgenamen van de vier dochters van Eyse Jans van Terwisga en Harmentje Stevens:

1. de enige zoon van Antien van Terwisga en doctor Albertus Barels, dat is Aernt Barels II, geboren te Oldeberkoop op 3 januari 1655, en
2. de drie kinderen van Hiltien van Terwisga en Regnerus Frankena, namelijk: Joachimus (Jochem), Harmina (Harmijntje) en Anna.

De beide dochters worden in de Stemmokohieren onveranderlijk "Juffer" genoemd, ondanks het feit, dat Harmijntje in 1698 reeds voor de tweede keer weduwe was geworden. Daar zij in het testament van Jeltien Terwisga door deze (haar tante) in 1688 nog wordt genoemd "echte huisvrouw van de heer Scholtes Ketel", d.i. de Diverse schulte Pier Ketel, was deze echtgenoot dus op dat tijdstip nog in leven. Hij overleed later in dat jaar. Van geen van deze drie kinderen Frankena is een geboortjaar of -datum bekend, maar ze moeten alle drie ná 1651 zijn geboren, omdat in dat jaar de jong gestorven eerstgeboren *Matthijs* werd geboren.

In de Stemmokohieren van 1698 komt nog een vierde Frankena voor, in de persoon van *Antyn Aebeles Frankena*, weduwe van de Bijzitter Lelius Piers

Lycklama à Nijeholt, als de eigenaar van Donkerbroek Nr. 16. Zij is ongetwijfeld familie van de andere Frankena's, maar het is nog niet helemaal duidelijk, hoe dat precies in elkaar zit. Blijkens haar naam, is zij een dochter van een *Aebele*, d.i. Abel of Abelus Frankena. Dat zou dan kunnen zijn ds. *Abelus Bartholdi Frankena*, geboren te Wolvega. In 1616 is hij op 8 mei te Franeker als student ingeschreven als Abelus Bartholdi. Vermoedelijk heeft hij later zijn moeders naam *Frankena* toegevoegd. In 1622 is hij predikant te Peperga en Blesdyke, in 1638 te Oldeholtgade en Nijeholtgade. Hij is lid van de Synode in 1626, 1647 en 1655. In 1640 is hij eigenaar van Munnikeburen Nr. 4, en hij is overleden te Oldeholtgade in april 1673. Antyn Aebeles Frankena trouwde zoals gezegd met Lelius, de zoon van Pier Lycklama en Grietje Auckes. Lelius was Bijzitter van Stellingwerf-Oosteynde en overleed op 30 april 1697. Hij werd, evenals Antyn Aebeles zelf, die op 3 augustus 1721 overleed, begraven in de kerk te Makkinga.

Wij hebben hiervoor reeds de ontwikkeling en de geschiedenis van de Oosterwoldse tak der familie *Barels*, afstammend van Magdalena van Terwisga, geschetst, en daar gezien, wie in 1698 de eigenaars waren van de bezittingen van Aernt I in 1640. Maar dat waren natuurlijk niet alleen de nakomelingen van *Marcus* en *Bartha*. Ook Dr. *Albertus* hoorde daar bij. Deze leeft in 1698 niet meer; wanneer hij is overleden, is ons niet bekend, maar uit een mededeling in de Schetsen van Popping, volgens welke er zich in de kerk te Oosterwolde gedeeltelijk overtimmerde grafzerken bevinden, op één waarvan de naam Albertus Barels is te lezen, zou men de indruk krijgen, dat hij, hoewel in Oldeberkoop wonende, toch in het familiegraf te Oosterwolde is begraven. Het zou, uit een historisch oogpunt gezien, waarschijnlijk interessant zijn, wanneer deze grafzerken eens blootgelegd konden worden.

In 1698 vinden wij dan wel de enige zoon van dr. Albertus Barels en Antyn van Terwisga, *Aernt II*, die van zijn vader heeft geërfd de hoeven Vochtele Nr. 4 en Oosterwolde Nr. 54. De in 1640 door Aernt I en Wypke Meynted. gedeelde hoeven Oosterwolde Nr. 53 en Langedyke Nr. 11 zijn in 1698 respectievelijk eigendom van de Bijsitter Hylck Wierda, weduwnaar van Wypke Marcks Goosen (van Terwisga), een kleindochter van Wypke Meyntedochter, en een Juffer *Ten Toorn*, weduwe van Vincentius Gaeles. Wij zijn er niet in geslaagd te vinden, wie deze Juffer Ten Toorn eigenlijk is geweest, maar het is duidelijk, dat zij, op de een of andere

manier verwant moet zijn geweest aan Wypke Meyntedochter, ook al omdat diezelfde Juffer Ten Toorn in 1698 eigenaar is van de hoeve Oosterwolde Nr. 7, die 1640 eigendom was van Wypke Meyntedochter. Bovendien is zij, samen met Joachimus Frankena, eigenaar van Oosterwolde Nr. 32, die in 1640 gezamenlijk eigendom was van Suffridus Lycklama à Nijeholt en Wypke Meyntedochter. Van de Vincentius Gaeles (= Gales), wiens weduwe zij is in 1698, kunnen wij het volgende meedelen: *Bontje van Terwisga*, dochter van Goossen Mercks en Wypke Meyntedochter, was voor de eerste maal gehuwd met Hendrik Rutgers, die in 1670 overleed. Bontje trouwde daarna voor de tweede maal met Vincentius Gaeles. Als nu in 1698 Juffer Ten Toorn de weduwe is van Vincentius Gaeles, dan is dus Bontje overleden: Vincentius heeft van haar de bezittingen in Oosterwolde en Langedijke geërfd en is opnieuw getrouwd met de hier genoemde Juffer Ten Toorn⁴⁾.

Van de 32 boerderijen, die in 1640 eigendom waren van de gezusters Terwisga (zie Hoofdstuk III), zijn in 1698 slechts 3 het eigendom van leden der familie Lycklama à Nijeholt, n.l. in Elsloo Nr. 16 en in Makkinga Nrs. 10 en 11. De overige 29 zijn dan als volgt verdeeld: 14 zijn eigendom van Aernt Barels II, 4 zijn van Harmijntje Frankena, 2 van Anna Frankena, 1 van Joachimus Frankena en 5 zijn van Joachimus, Harmijntje en Anna gezamenlijk. Bovendien zijn er dan nog 3, die als volgt zijn verdeeld: één (Oosterwolde Nr. 32) is voor $\frac{1}{2}$ van Joachimus Frankena en voor $\frac{1}{4}$ van Juffer Ten Toorn; één (Oldeberkoop Nr. 20) is voor $\frac{1}{2}$ part van Aernt Barels II en voor $\frac{3}{4}$ parten van Anna Frankena, terwijl er tenslotte nog één (Oldeberkoop Nr. 25) gezamenlijk eigendom is van Aernt Barels II (voor $\frac{1}{2}$) en de drie Frankena's (voor de andere $\frac{1}{2}$). Het oude "stamslot" is nog steeds een echte familie-bezit!

Van de overige 22 boerderijen, die wij hebben aangemerkt als vermoedelijk eveneens oud Terwisga-bezit, maar *niet* van Eyse Jans, zien wij in 1698, dat Aernt Barels II er 6 bezit, n.l. in Appelsche Nr. 28, in Oosterwolde Nrs. 44 en 54, in Vochtele Nr. 14 in Oldeberkoop Nrs. 17 en 28. Anna Frankena bezit er 1 van, n.l. Makkinga Nr. 6, terwijl Joachimus Frankena Nr. 32 in Oosterwolde voor $\frac{1}{2}$ bezit en Juffer Ten Toorn, weduwe van Vincentius Gaeles de andere $\frac{1}{2}$. Marcus Barels bezit er 3 van: in Oosterwolde Nrs. 16 en 27 en in Makkinga Nr. 4. Sybrand van Echten, vermoedelijk een zoon van Bartha Barels en Joh. van Echten, één, n.l. Vochtele Nr. 7, en Hylck Wierda, als vader en voorstander over zijn kinderen bij Wypke Marcks Goossen (van Terwisga) ook één, n.l. Oosterwolde Nr. 53.

Verder zijn er 3 eigendom van Augustinus Lycklama à Nijholt (de grietman van Opsterland; onze Nr. 2 op blz. 34), n.l. Makkinga Nrs. 10 en 11, en Elsloo Nr. 22, terwijl dezelfde van Nr. 24 in Appelsche (de Sate Terwisga genaemt) een klein gedeelte bezit (1/3 part). Nr. 16 in Elsloo is gezamenlijk bezit van een groot aantal leden van de familie Lycklama à Nijholt. Blijkbaar is deze boerderij een deel van een onverdeelde boedel, gezien de verdeling over zoveel leden dezer familie. Die verdeling ziet er als volgt uit: (wij nemen de letterlijke tekst uit het Stemkohier over): "Elsloo Nr. 16: Eigenaars de Welged. Heere Augustinus Lycklama à Nijholt, grietman over Opsterlandt 3/5 parten en 1/20 part; de heere Substituut-secretaris [van Opsterlandt] Augustinus Lycklama à Nijholt 1/20 part; Bartholdus Lycklama à Nijholt, grietman over Stellingwerf-Oosteynde, met zijn suster en susters kint 1/20 part; de erfgenamen van Jantjen Lycklama met haer vijven mede 1/20 part; de Schrijver Laelius van der Vecht met de vijf andere staken, erfgenamen van Grietjen van Lycklama, de resterende vijfde parten, een sate een stemme". Hierbij valt nog op te merken, dat dezelfde Laelius van der Vecht, met de vijf andere staken, erfgenamen van Grietjen van Lycklama, de eigenaar zijn van Elsloo Nr. 17.

Met het bovenstaande zijn nog niet alle bezittingen opgesomd, die Aernt Barels II en de 3 Frankena's in 1698 op hun naam hebben. Er is sedert 1640 nogal het een en ander aan hun bezit toegevoegd, zoals wij in onze studie over het grootgrondbezit in Stellingwerf-Oosteynde in detail hebben uiteengezet⁵⁾. Onder verwijzing naar hetgeen wij daar hebben vermeld, geven wij hier alleen de totale bezittingen in Stellingwerf-Oosteynde van deze 4 nakomelingen - in de vrouwelijke lijn - van de Terwisga's:

Op naam van Aernt Barels II staan 25 boerderijen. De 3 Frankena's zijn eigenaars van 30 boerderijen. Gezamenlijk bezit van Aernt Barels II en de Frankena's zijn 2 boerderijen. Van Aernt Barels II en Augustinus Lycklama à Nijholt (de grietman van Opsterland) is 1, en nog één andere is voor de helft eigendom van Joachimus Frankena en voor de andere helft van Juffer Ten Toorn. Dat betekent dus voor de beide families (ze zijn elkaars volle neven en nichten), alleen in Stellingwerf-Oosteynde samen het respectabele aantal van 60 boerderijen, waarvan er 19 in Oldeberkoop gelegen zijn.

Voordat wij nu overgaan tot het volgende hoofdstuk, willen wij nog

enkele opmerkingen maken over een paar opvallende verschijnselen:

1. Het is zeer vreemd te moeten constateren, dat van de drie Frankena's het juist de broer Joachimus is, die van alle betrokkenen in Stellingwerf-Oosteynde de minste bezittingen heeft geërfd. Hij is alleen van Makkinga Nr. 1, Oosterwolde Nr. 31 en Oldeberkoop Nr. 38 de enige eigenaar, en verder nog voor $\frac{1}{2}$ van Oosterwolde Nr. 32 en Makkinga Nr. 3. Mogelijk is het dat het Ooststellingwerfse bezit van Regnerus Frankena en Hiltje van Terwisga grotendeels naar de beide dochters Harmijntje en Anna is gegaan, en dat Joachimus meer bezittingen in Weststellingwerf heeft geërfd, hetzij in Wolvega, Ter Idzerd of de beide Holtpade's. Wij zullen trouwens later nog meer aanleiding hebben om op deze Joachimus terug te komen.

2. De grote uitbreiding van het grondbezit van enkele families na 1640 moet wel in verband staan met de aan de grondeigendom (aan de z.g. zoolsteden of hornlegers) verbonden stemrechten. Zoals wij later zullen zien, in het testament van Anna Frankena, was het zelfs mogelijk deze stemrechten bij testament aan anderen te legateren. Van deze aan de eigendom verbonden stemrechten heeft vooral één lid van de familie Lycklama à Nijeholt gebruik gemaakt, zoals wij in onze bovengenoemde studie hebben aangetoond. Deze Augustinus Lycklama à Nijeholt, in 1698 grietman en in 1728 oud-grietman van Opsterland, bezat in 1698 in Stellingwerf-Oosteynde niet minder dan 82 boerderijen. De enige plaats echter, waar hij zijn invloed niet heeft kunnen uitbreiden, was Oldeberkoop: dáár bleef zijn bezit beperkt tot slechts een viertal boerderijen.

NOTEN

1. Wij hebben niet kunnen vinden in welke studierichting Albertus was gepromoveerd, en evenmin aan welke Hogeschool hij heeft gestudeerd. Zijn naam komt niet voor onder de in Franeker ingeschreven studenten.
2. Rijks Archief van Friesland: Archief van het Hof van Friesland, Nr. EEE 3, biz. 451.
3. De hier niet ingevulde naam is in het handschrift onleesbaar. Vermoedelijk heeft er gestaan: *Seepcke* of *Teepcke*.
4. Bontje van Terwisga overleed op 6 maart 1691. Vincentius Gales, die secretaris was van Doniawerstal, hertrouwde op 8 maart 1696 met Margaretha Ten Toorn. Hij overleed ca. 1700.
5. Zie noot 2, hoofdstuk II.